

WAT

VAN

EXPERIMENT

NAAR

BEROEPS

ERVARING

PERIODE

HOE ZORG JE ERVOOR DAT JE

**DROOM
WERKE
LIJKHEID
WORDT**

**DAT IS EEN HELE KUNST EN DIE KUNST KAN
JE AFKIJKEN VAN ANDEREN!**

**DE AFGELOPEN TWEE JAAR
HEB IK ME TE WEINIG GEREALISEERD
DAT DIT DE REALITEIT IS.
DAT ER NU NAAR ONS GELUISTERD WORDT.
NAAR ONZE MENING.**

ONZE VOOR STELLEN ONZE VISIE

EN DAT HET GEBOUWD WORDT!

INTRO DUCTIE

Inhoudsopgave

Introductie

5 Van Experiment naar Beroepservaringregeling

6 Leeswijzer

deel 1: Context

hoofdstuk 1 Beroepspraktijk

- 10 Vak in beweging
- 10 Verandering van de opgaven
- 14 Verandering van de beroepspraktijk

hoofdstuk 2 Onderwijs

- 22 Architectuuropleidingen in Nederland
- 28 Architectuuropleidingen in internationaal perspectief
- 30 Beroepservaringperiode bij andere vrije beroepen
- 30 Bij- en nascholing

hoofdstuk 3 Wat is de WAT

- 36 Oorsprong WAT
- 38 Evaluatie WAT
- 42 Herziening WAT
- 45 Huidige en toekomstige inschrijvingseisen

deel 2: Experiment en toekomst

hoofdstuk 4 Ontstaan van het Experiment

- 50 Tussen onderwijs en praktijk
- 50 De Des Indes sessies
- 55 De Noordeinde sessies
- 56 Rondetafelgesprekken De Witte

hoofdstuk 5 Curriculum het Experiment

- 62 Didactisch model
- 67 Curriculum
- 76 Evolutie
- 80 Eindtermen beroepservaringperiode

hoofdstuk 6 Toekomst

- 84 Inwerkingtreding WAT
- 84 Inwerkingtreding tweejarige beroepservaringperiode
- 87 Academies van Bouwkunst
- 88 Voorbereiding regeling

Introductie

Van experiment naar beroepservaringregeling

De afgelopen zes jaar is een beroepservaringprogramma voor jonge, afgestudeerde architecten ontwikkeld. Dit heeft als titel het Experiment meegekregen. De directe aanleiding tot dit initiatief ligt in de discussie rond de herziening van de Wet op de architectentitel (WAT). Ook twee andere ontwikkelingen zijn van invloed op het initiatief. Deze spelen zich af in de beroepsuitoefening van ruimtelijk ontwerpers én rond de discussie over de aansluiting van het universitaire onderwijs op de beroepspraktijk.

De herziening van de WAT speelt in op de beroepspraktijk en de eisen die daaruit voortvloeien. De wijzigingen ervan hebben gevolgen voor de beroepsuitoefening van alle ruimtelijk ontwerpers: architecten, stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten. Het belangrijkste doel van de herziene WAT is het verbeteren van de vakbekwaamheid van de beroepsgroep. Daarmee is het een kwaliteitsinstrument. Het moet de kwaliteit van de gebouwde omgeving en het landschap bevorderen en consumenten beter beschermen. Tegelijkertijd worden de Europese richtlijnen geïmplementeerd en is er een betere aansluiting met andere EU-landen en dan vooral met de ons omringende landen.

Een betere vakbekwaamheid is onder meer te bereiken door de introductie van een beroepservaringperiode en het verplicht stellen van bij- en nascholing. De ministerraad heeft op 10 juli 2009 ingestemd met het voorstel van minister Jacqueline Cramer (VROM) voor deze wijzigingen in de Wet op de architectentitel.

Het maatschappelijk belang van de wijzigingen is groot. De laatste decennia zijn steeds meer eisen gesteld aan de beheersing van de procesmatige kant van het ontwerpen en bouwen. De ruimtelijk ontwerper wordt vaker aangesproken op zijn vermogen binnen complexe verbanden te opereren en te reflecteren. Tezelfdertijd heeft het vakgebied zich aanmerkelijk verbreed en zijn de traditionele grenzen van de beroepsuitoefening vervaagd. De versterking van de vakbekwaamheid van de beroepsgroep moet bijdragen aan een hoogwaardige dienstverlening en past in het streven naar een innovatieve, concurrerende en ondernemende economie. Daarom moet Nederland wat betreft de eisen aan de beroepsgroep op zijn minst in de pas lopen met andere EU-landen. De vakbekwaamheid heeft ook direct invloed op onze omgeving. Het kabinet hecht namelijk aan een duurzame samenleving én aan een versterking van de kwaliteit van onze leefomgeving in de stad en op het platteland. Ruimtelijk ontwerpers dragen in hoge mate bij aan de verschijningsvorm van onze leefomgeving.

De vakwereld heeft al langere tijd aandacht voor de aansluiting van het architectuuronderwijs op de beroepspraktijk. Sinds de invoering in 1995 van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW) is het wetenschappelijk aspect centraal komen te staan. Universiteiten hebben daarom herhaaldelijk aangegeven, dat er geen sprake meer kan zijn van een volledige opleiding tot de praktijk van het beroep architect.

De verschillende initiatieven om de lacune tussen onderwijs en beroepsuitoefening op te vullen hadden vervolgens geen duurzaam karakter. Bij zijn aantreden als rijksbouwmeester zette Jo Coenen in september 2003 dit punt opnieuw op de agenda. Dat leidde tot 'het Experiment Beroepservaring Jonge Architecten'. Een vergelijkbaar programma is nu in ontwikkeling voor jonge stedenbouwkundigen en tuin- en landschapsarchitecten. Voor jonge interieurarchitecten zijn de mogelijkheden in onderzoek.

Dit boek is een verslaglegging van zes jaar het Experiment. Uiteindelijk moet dit er volgens het wetsvoorstel toe leiden dat vanaf 1 januari 2015 het opdoen van beroepservaring een vast onderdeel is van de inschrijvingseisen van elke architect.

Leeswijzer

Dit boek is gemaakt door een team dat nauw betrokken is geweest bij de totstandkoming en uitvoering van het Experiment. We hebben daarvoor enquêtes gehouden en uitgebreid gesproken met jonge architecten en tal van professionals uit de beroeps- en onderwijspraktijk: opdrachtgevers, hoogleraren, architecten en de politiek. Citaten uit de interviews zijn in de teksten opgenomen.

De eerste drie hoofdstukken gaan in op de context van het Experiment en de noodzaak van een beroepservaringperiode. Dit wordt geschetst vanuit de huidige beroepspraktijk, de veranderde onderwijssituatie in de universitaire opleidingen, de internationale context en de vergelijking met andere vrije beroepen.

Hoofdstuk drie bevat een overzicht van de Wet op de architectentitel en de recente herziening.

Hoofdstuk vier beschrijft het ontstaan van het Experiment. Met een groot aantal uiteenlopende mensen uit het onderwijs- en beroepsveld zijn in een aantal sessies en rondetafelgesprekken tussen 2000 en 2005 de contouren geschetst.

Hoofdstuk vijf behandelt het curriculum. Dat curriculum is op basis van ervaringen en evaluaties ontwikkeld in de drie opeenvolgende leergangen van het Experiment. Dit hoofdstuk eindigt met de eindtermen van het Experiment, gebaseerd op de ervaringen uit de drie lichtingen en aangevuld met de behoeften vanuit de Nederlandse praktijk, onder meer gerelateerd aan de DNR 2005.

Hoofdstuk zes blikt vooruit naar de fasegewijze invoering van een tweejarige beroepservaringperiode. Deze zal vanaf 2015 nodig zijn voor inschrijving in het architectenregister.

ALS ARCHITECT
MOETEN WE

BLIJVEN KNOKKEN VOOR ONS VAK

ZODAT WE WEER KUNNEN DOEN WAARMEE WE GROOT ZIJN
GEWORDEN: HET MAKEN VAN GOEDE NEDERLANDSE ARCHITECTUUR.

AL BESTOND ONZE

PRAK TIJK ERVARING

**SLECHTS UIT KORTSTONDIGE STAGES,
WE NAMEN VOL ZELFVERTROUWEN
PROJECTEN AAN, NOG NIET WETEND
WAT ONS TE WACHTEN STOND.**

BEROEPS PRAK TIJK

Vak in beweging

De beroepspraktijk van de ruimtelijke ontwerpers, van architecten, stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten is de afgelopen decennia in hoog tempo veranderd. De oorzaak hiervan is tweeledig. De eerste is gelegen in de toegenomen complexiteit van de ruimtelijke maatschappelijke vraagstukken en opgaven waarvoor de beroepsgroep zich gesteld ziet. De tweede oorzaak heeft te maken met ingrijpende wijzigingen van de interne organisatie van de beroepspraktijk zelf. Deze beide oorzaken, de complicering van de opgaven en de interne organisatie van het vak van de ruimtelijk ontwerper, hangen nauw met elkaar samen. Deze oorzaken vragen om een herbezinning van het vakgebied van het ruimtelijk ontwerp en de rol van de ontwerper in ontwikkelingsprocessen. Teamwork, het samenwerken op alle niveaus en het kunnen opereren in complexe krachtenvelden worden belangrijke nieuwe vaardigheden voor de beroepsgroep van de ruimtelijk ontwerper.

Verandering van de opgaven

Twee praktijkschetsen uit verleden en heden tonen de toegenomen complexiteit van de opgaven van de ruimtelijk ontwerpers aan.

1) Architect en stedenbouwkundige Wim Wissing (1920-2008) bouwt na de Tweede Wereldoorlog in zijn woonplaats Barendrecht een ring van nieuwbouwwijken met ieder ongeveer 400 woningen. Wissing vertelt dat er slechts twee vergaderingen met drie personen nodig zijn om alles in kannen en kruiken te krijgen. In de eerste vergadering bepalen hij, de burgemeester en de corporatiedirecteur om welk gebied het gaat en welk programma moet worden gerealiseerd. In de tweede vergadering presenteert Wissing zijn plan. Na daarover wat met elkaar gepraat te hebben, wordt een borrel geschonken op de goede afloop. Twee jaar later reikt de burgemeester de eerste sleutel uit aan blijde bewoners.

2) Het project is een hedendaagse vernieuwing van een verouderde buurt of wijk in Nederland. De opdrachtgever is veelal een woning-bouwcorporatie met een corporatiedirecteur, het corporatiebestuur en corporatiemedewerkers met elk zijn eigen specialisatie. Vaak wordt het opdrachtgeverschap gedeeld met een externe ontwikkelaar. De opdrachtgevers laten zich bijstaan door een makelaar en een extern communicatiebureau. De gemeente wordt vertegenwoordigd door een projectleider, verschillende vakambtenaren (verkeerskundigen, milieukundigen, volkshuisvesters, juristen, communicatiedeskundigen, stedenbouwkundigen en tuin- en landschapsarchitecten), de wethouder, raadscommissieleden en de welstandscommissie. Ook zijn er veel direct betrokkenen: buurtbewoners bijgestaan door een bewonersdeskundige, buurtondernemers, de wijkagent, omwonenden, buurtschoolbesturen, kinderopvangorganisaties en speeltuinverenigingen. En verder zijn er externe adviseurs als de bureaus die bestemmingsplannen schrijven en milieudeskundigen. Op iets grotere afstand van het directe ontwikkelproces staan nog de plaatselijke media, de architectuurverenigingen en de historische verenigingen. De duur van een dergelijke vernieuwingsoperatie bedraagt in veel gevallen zo'n tien jaar.

Dit schetst een helder beeld van de sterk toegenomen complexiteit van het ontwerpproces. En de problematiek van woonwijken verschilt niet wezenlijk van andere opgaven. Ook landschapsinrichting, krimp, bedrijventerreinen, infrastructuur en ontwerpen voor nieuwe of oude gebouwen hebben ermee te maken. Dat komt door een combinatie van twee factoren: de ingrijpende maatschappelijke veranderingen waarbinnen het ruimtelijk ontwerp functioneert en de collectieve wens naar een kwalitatief hoogwaardige ruimte.

Daardoor verloopt de – bovendien decentraal georganiseerde – besluitvorming rond ruimtelijke vraagstukken langs

een fijn vertakt democratisch stelsel. Dit is het gevolg van de oude inrichtingscultuur van ons dichtbevolkte en waterrijke land en de vele claims op de schaarse ruimte. Tel daarbij op dat de pluriforme bevolking relatief hoog is opgeleid. Burgers en actiegroepen weten de weg naar media en politiek goed te vinden om ruimtelijke wijzigingen in hun directe leefomgeving aan te kaarten. Ook dit heeft eraan bijgedragen dat de ontwerpprocessen een stuk complexer zijn geworden.

De ruimtelijk ontwerpers moeten binnen dit gegeven een bijdrage leveren aan het tot stand brengen en in stand houden van de hoge ruimtelijke kwaliteiten van dit land. Dit vraagt om nieuwe vaardigheden. Opdrachtgevers en gebruikers stellen steeds hogere eisen aan het inlevingsvermogen en de professionaliteit van de ruimtelijk ontwerper. Het kunnen werken in teamverband met het veelvormige maatschappelijk veld is hier essentieel. Architect Jo Coenen vergeleek dit wel eens met de Chinese circusartiest, die tijdens zijn act vele bordjes op stokjes tegelijkertijd draaiende moet weten te houden.

De rol van de ruimtelijk ontwerper is specifiek in veel processen. Zo is hij of zij vaak voor de gehele duur van het project

een constante partij. Want de opdrachtgever heeft bewust gekozen voor zijn persoonlijke signatuur. Bij bijna alle andere betrokkenen zijn er tijdens het ontwerpproces personele wisselingen. Dit maakt de ruimtelijk ontwerper tot het geweten van het project.

“Een architect heeft geleerd te denken in verschillende abstracties en schaalniveaus en hiertussen snel te switchen. Door het werken in de praktijk worden deze vaardigheden steeds verder ontwikkeld. Ik ken niet veel professionals, zeker niet in de ontwerp- en bouwpraktijk, die dat op die manier kunnen. Door deze vaardigheid verwerft een architect in dit soort processen vaak op een natuurlijke manier een leidende, regisserende rol.”

— Henk Döll, architect

Ook de tendens naar meer inbreng van de burgers bij de vormgeving van hun eigen woning en woonomgeving is van invloed op de praktijk van de ruimtelijk ontwerpers. Deze ontwikkeling wordt ook politiek ondersteund. Hiermee wil de minister van VROM twee doelen bereiken: meer keuzevrijheid voor consumenten en concurrentiebevordering. Dit noodzaakt ook

professionele opdrachtgevers tot het toelaten van meer kopersinvloed in ontwerp en bouw.

Voor jonge architecten biedt deze ontwikkeling bijzondere kansen, omdat de opdracht meestal kleinschalig, flexibel en telkens weer anders is. Voorwaarde is wel dat zij over voldoende ervaring en professionaliteit beschikken om deze opgave aan te kunnen – en dat opdrachtgevers daarin voldoende vertrouwen hebben. Bij de opgave van het particulier opdrachtgeverschap wordt dus juist een wissel getrokken op de meest praktische kanten van het vak. De jonge ontwerper moet dus in één keer ook van alles weten over bouwkostencalculatie, ruimtelijke ordeningsregelgeving, integratie van constructie en installaties, energieprestatie, bestekken, veiligheid en gezondheidsplan, verzekeringen en onderhandelingen met opdrachtgever en aannemer. Om maar een paar dingen te noemen.

Wethouder Adri Duivesteijn in Almere kan met recht als de grote motor achter deze ontwikkeling worden gezien. In Almere is de trend van het particulier opdrachtgeverschap uitgangspunt voor de ontwikkeling van grote nieuwe woongebieden.

“Door de opkomst van de grote architectenbureaus, de bouwmanagementbureaus, tekenbureaus en ontwikkelaars is de rol van de architect gemarginaliseerd. De figuur van de generalistische bouwmeester lijkt daarmee definitief verdwenen. Maar nu we in een tijd zijn beland waarin de vraag belangrijker wordt en ‘klanten’ als woonproducent een eigen woning bouwen, wordt de praktijk weer kleinschaliger en komt de architect weer in beeld. Ik vind het dan ook vreemd dat de praktijk uit de opleiding verdwenen is terwijl het juist zo’n praktisch beroep is.”

— Adri Duivesteijn, wethouder Ruimtelijke Ordening en Wonen, Almere

Veranderingen van de beroepspraktijk

Om zicht te krijgen op de verandering van de beroepspraktijk zelf, schetsen we eerst kort het beeld van de ruimtelijk ontwerper zoals dat tot de zeventiger jaren gemeengoed was. Dit type praktijk werd gevormd door bureaus die opdrachtgevers een totaalpakket konden aanbieden. De ruimtelijk ontwerper en zijn grote of kleine bureau waren de centrale figuur in ruimtelijke ontwerpprocessen. Architecten verzorgden het ontwerp, schreven het bestek, maakten de bestektekeningen en bouwkostencalculaties, verzorgden de aanbesteding, de indiening bij de gemeente en de coördinatie van het gehele proces, maakten de uitvoeringstekeningen, voerden de directie en deden het bouwtoezicht. Specialististen als de constructeur en de installatieadviseur werden aangestuurd door de architect. Zij stelden zich in het proces volgend op. Voor stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten was deze situatie vergelijkbaar. De oude honorariumregelingen van de beroepsgroepen waren dan ook toegesneden op deze situatie.

Bovendien waren de ruimtelijke opgaven op een overzichtelijke manier ten opzichte van elkaar geordend. De ‘schotten’ tussen de disciplines waren nog helder gedefinieerd. Zo ontwierpen stedenbouwkundigen de stad, tuin- en landschapsarchitecten de groengebieden, architecten de gebouwen en interieurarchitecten de interieurs. Ook waren de technieken en de materialen van de ruimtelijk ontwerpers vrij overzichtelijk en traditioneel. De architectuur werd zo voor een belangrijk deel bepaald door het eenvoudig stapelen van een beperkt assortiment materialen.

Deze situatie is ingrijpend veranderd. Er zijn steeds minder opdrachten waarbij één ontwerp bureau alles voor de opdrachtgever verzorgt. De diversiteit van de praktijksituaties is sterk toegenomen. Ontwerpbureaus moeten daarom makkelijker kunnen switchen. Zij krijgen steeds meer de vraag flexibel in te spelen op verschillende praktijk-

vragen. De architect heeft daarbij te maken met nieuwe, complexe organisatievormen en nieuwe financieringsconstructies. Enkele voorbeelden daarvan: design en construct, publiek private samenwerking (PPS), design build finance maintain and operate (DBFMO) constructies en prestatiecontracten. De juridisering van de samenleving gaat ook bepaald niet aan het vakgebied voorbij. Dit uit zich in ingewikkelde contractverhoudingen en aansprakelijkheden tussen partijen. En dat vraagt veel van de zakelijke vaardigheden van de ruimtelijk ontwerper.

Het vakgebied van de ruimtelijk ontwerper is opgedeeld in een aantal deeldisciplines. Voor bijna al deze onderdelen zijn aparte dienstverleners ontstaan. Zo hebben de bouwmanagementbureaus een sterke positie weten te verwerven tussen de opdrachtgever en de architect. Voor het maken van bouwkostencalculaties, bestekken, bestek- en uitvoeringstekeningen zijn eveneens aparte bureaus ontstaan. Voor de toetsing van bouwplannen op de regelgeving, zoals energieprestatie en brandveiligheid, worden ook vaak specialisten ingeschakeld. Dit laatste heeft te maken met de toegenomen ingewikkeldheid van de regelgeving. Ten slotte is het voeren van de directie en het bouwtoezicht veelal niet meer de taak van de architect, maar doet een extern bureau of de opdrachtgever dit zelf. De rol van specialistische adviseurs in ontwerpprocessen is dus al met al veel prominenter geworden. In de bouwpraktijk bijvoorbeeld maken de milieu- en installatiedeskundigen van het begin af aan onderdeel uit van de ontwikkelprocessen.

Deze nieuwe realiteit van de beroepspraktijk vroeg volgens de brancheorganisaties dan ook om een nieuwe regeling voor de rechtsverhouding tussen opdrachtgever en adviseur. Zo hebben de Bond van Nederlandse Architecten (BNA) en de Organisatie van advies- en ingenieursbureaus (ONRI) in 2005 voor ontwerpprocessen van bouwwerken de Nieuwe Regeling (DNR) ontwikkeld. Deze regeling is in 2009 aangevuld. In de DNR-systematiek zijn alle taken van alle adviseurs in alle fasen van een

bouwproces in kaart gebracht. Dit heeft geleid tot een takenlijst, waarin circa 800 taken worden onderscheiden.

“In de DNR zijn de taken van een ontwerpproces voor bouwwerken volledig opnieuw in kaart gebracht. Dit ontwerpproces is als een integraal veld benaderd. Daarin zijn niet alleen de taken van de architect benoemd, maar ook die van de installatieadviseur en de constructeur. Voor het tot stand brengen van bouwwerken is geïntegreerd werken in teamverband noodzakelijk geworden. De DNR kent per discipline noodzakelijke taken, keuzetaken en multitaken. Juist in de multitaken moet de inbreng van de verschillende disciplines worden samengevoegd tot een geheel. Dit is bij uitstek een taak van de architect. Deze taak vergt analytisch vermogen, inschattingsvermogen en communicatieve vaardigheden. Uit de DNR wordt ook de verzwaring van de regelgeving direct duidelijk. Het eind van deze ontwikkeling is volgens mij nog lang niet in zicht. Je hoeft daarvoor maar te kijken naar de nieuwe toetsingen op het gebied van levensduur en milieubelasting, die er onvermijdelijk aankomen.”
— Gert Grosfeld, architect en medeopsteller van de DNR

De disciplines van de ruimtelijk ontwerpers en daarmee samenhangend de opgaven zijn bovendien minder scherp omlijnd geraakt.

“Zo is de discipline enerzijds geatomiseerd in vakgebieden als architectuur, stedenbouw, landschap, interieur en bouwmanagement, maar tegelijkertijd zijn de grenzen tussen deze disciplines in de praktijk ook weer aan het vervagen. De beroepspraktijk is hoe langer hoe meer vloeiend aan het worden. Landschapsarchitecten ontwerpen woonwijken en lantaarnpalen, architecten ontwerpen stukken stad en gebouwcomponenten en een meubelontwerper ontwerpt een ruimtelijk concept voor een heel huis of een gebouw. De kern van de verschillende disciplines wordt

UITEINDELIJK IS EEN GOEDE ARCHITECT ER ÉÉN

DIE ZIJN VAK VERSTAAT

ZONDER ZIJN PASSIE VOOR
ONTWERPEN TE VERLIEZEN.

IN DE ARCHI TECTEN PRAKTIJK

BIJ MIJN EIGEN START

WERD IK DOELTREFFEND EN PERSOONLIJK BEGELEID DOOR MIJN LEERMEESTER OUDEJANS. HIJ GAF ANTWOORD OP VELE VRAGEN DIE IK WERKENDEWEG TEGENKWAM EN BESCHREEF DE VELE EN VERSCHILLENDE ROLLEN WAARIN JE ALS ARCHITECT OPEREERT: STRATEGISCH DENKER, ONTWERPER, TEKENAAR, LOBBYIST, PRESENTATOR, TEAMLEIDER, ONDERZOEKEN, UITVINDER, COÖRDINATOR, INTEGRATOR, BESLISSER, ONDERHANDELAAR, ADVISEUR, PLANNER, CONTROLEUR EN ADMINISTRATEUR.

nog wel bepaald door beheersing van een stuk toegesneden techniek, maar dit kan niet wegnemen dat de realiteit is dat de leidende rol van de ruimtelijk ontwerper in het bouwproces is weggevallen. Het vak wordt gedeeld door velen. Als je het bouwproces vergeelijkt met een orkest dan is het een jamsessie zonder een echte leider. De architecten zijn daarin de specialisten van beleving en kleur geworden.”
— Jo Coenen, architect, voormalig rijksbouwmeester (2000-2004) en hoogleraar architectuur

De vervloeiing van het vakgebied van de ruimtelijke vormgeving is nog geen gemeengoed: niet op de opleidingen en niet bij de ruimtelijk ontwerpers zelf, jong en oud. Deze nieuwe realiteit heeft dan ook om begrijpelijke redenen nog weinig invloed op het curriculum van de ontwerpopleidingen.

“De veranderingen in het maatschappelijk veld en de beroepspraktijk hebben zich in een heel snel tempo voltrokken. Het zijn nieuwe realiteiten waar vanuit verder moet worden geredeneerd. Deze ontwikkelingen vragen om een herbezinning op de opleiding en de beroepsopvatting van aankomende ontwerpers. Want wat er geleerd wordt op de opleidingen, loopt niet synchroon met hoe het toegaat in de praktijk. Op de opleidingen wordt terecht aandacht besteed aan theoretisch vorm- en materiaalonderzoek en

wordt logisch en ruimtelijk denken bijgebracht. De breuk met de praktijk is echter te groot – die overgang is alsof je een klap voor je kop krijgt. Een beroepservaringperiode is erop gericht om de aankomende ontwerpers een completer en realistischer perspectief te bieden op de praktijk waarin zij komen te werken. Door begrip van het vloeiende karakter van de ontwerppraktijk zijn ze niet alleen beter toegerust, maar worden ook contraproductieve persoonlijke frustraties voorkomen.”
— Jo Coenen

De positie en de benodigde vaardigheden van de ruimtelijk ontwerper zelf zijn verder ingrijpend veranderd door de opkomst van de beeldcultuur, de beeldtechniek en de toegenomen keuzevrijheid in bouwtechnieken en materialen. Het zwaartepunt van het vak ligt inmiddels veel minder op de totale realisatie van een ontwerp. Het vak ontwikkelt zich nu in twee richtingen. Enerzijds gaat het naar specialisatie, bijvoorbeeld van productontwikkeling of duurzaamheid. Anderzijds gaat de richting juist naar het globale concept en de ruimtelijke sfeerbepaling.

“De bouwproductie zelf wordt niet meer bepaald door het ouderwets stapelen van materialen, maar door assemblage van een oneindig uitdijend aantal materialen en technieken. Net zoals het ontwerpen zelf niet meer bepaald wordt door het tekenen aan de tekentafel maar door de computertekening met al zijn ‘verknippende’, photoshoppende en driedimensionale mogelijkheden van dien.”

— Jo Coenen

Samenvattend is dus de beroepspraktijk van de ruimtelijk ontwerper de afgelopen tijd een stuk complexer geworden. Zijn rol is door specialisatie en een verschuivende focus van het vakgebied verschoven van de centrale regie naar een plek in het team. De ruimtelijk ontwerper moet wel, net als zijn medespelers, zijn doelen weten te realiseren. Hij of zij moet zich daarvoor bewust worden van zijn nieuwe positie, wat vraagt om de nodige praktijktraining. Ook moet men leren de processen in de hand te houden en te sturen. Adri Duivesteijn, ook lid van de visitatiecommissie van de bouwkunde opleidingen in Nederland, verwoordt het als volgt:

“Een beroepservaringperiode is per definitie nuttig. In het vak van de ruimtelijke ontwerper komen namelijk zoveel zaken samen. De vaardigheden van hoofd- en handwerk zijn hierin nog altijd aan de orde. Om te komen tot het doorzien van de opgave moet veel kennis worden verzameld, geanalyseerd en in korte tijd in beeld worden gebracht. Het werk is tegelijkertijd analytisch en intuïtief, en doorkruist daarmee alle wetmatigheden. Het werk van architect Gehry is voor mij daarvan een mooi voorbeeld.

In een beroepservaringperiode zou je moeten zien te voorkomen dat de young professional een tijdje onderduikt bij een architectenbureau en zich dan daarna architect mag noemen. Het gaat in die periode natuurlijk om het bijbrengen van kennis en vaardigheden, maar dat is nog niet eens het belangrijkste. Het belangrijkste is dat de jonge ontwerper in deze periode inzicht krijgt in de complexiteit van de energiestromen van een praktijk-situatie.”

— Adri Duivesteijn, wethouder
Ruimtelijke Ordening en Wonen,
Almere

ONDER WIJS

Architectuuropleidingen in Nederland

“Ik studeerde architectuur in de jaren zeventig en tachtig. Dat was een inspirerende periode, een omslag in de focus op de maatschappelijke implicaties van het academisch werk naar de culturele component van de architectuur en haar praktische uitwerking. Toen wij als jonge architecten met Mecanoo begin jaren tachtig een vliegende start maakten, hadden we veel profijt van deze combinatie van conceptueel denken en praktische vaardigheden. Maar ook wij werden in de eerste jaren bijgestaan door ‘ervaren rotten’ uit het vak.”

— Henk Döll, architect

De Nederlandse architectuuropleidingen hebben de laatste decennia toonaangevende ontwerpers afgeleverd en worden internationaal hoog gewaardeerd. Tegelijkertijd is de aansluiting van het universitair onderwijs op de beroepspraktijk permanent een punt van aandacht en soms van zorg. De Technische Universiteiten in Delft en Eindhoven, waaraan in Nederland de meeste architecten worden opgeleid, verzorgen een wetenschappelijke ontwerpopleiding op het gebied van architectuur of stedenbouw. De Wageningen University, voorheen bekend als Landbouwniversiteit Wageningen, biedt een wetenschappelijke opleiding voor tuin- en landschapsarchitectuur aan. In de universitaire

opleidingen staan onderzoek en ontwerp centraal. Studenten leren ontwerpprojecten op een ‘wetenschappelijk verantwoorde’ wijze uit te denken en te schetsen. Het huidige onderwijsprogramma op de beide technische universiteiten - Delft en Eindhoven - voorziet daarbij niet in een verplichte praktijkcomponent. De afstudeer-richtingen architectuur, stedenbouw en tuin- en landschapsarchitectuur leiden van oudsher op tot ingenieur, nu tot Master of Science (MSc.). Tot voor kort werden deze ingenieurs geacht het beroep volwaardig en zonder nascholing te kunnen uitvoeren.

“De ontwerpopleidingen leiden niet op tot praktijkarchitect of andere praktijkontwerpers. Het zijn geen beroepsopleidingen. Maar zelfs het denken dat de fase tot aan het definitief ontwerp het exclusieve domein is van de architect, is een misvatting. Het geïntegreerd werken in teamverband moet onmiddellijk beginnen.”

— Gert Grosveld, architect

Sinds de invoering van de Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW) in 1995 is het wetenschappelijk aspect centraal komen te staan. Daarnaast was er in de jaren negentig een aantal ontwikkelingen, zoals de Tempobeurs en de toename van het aantal architectuurstudenten. Al deze ontwikkelingen waren van invloed op het onderwijs. De universiteiten hebben herhaaldelijk aangegeven dat er geen sprake meer is van een volledige opleiding tot het beroep van respectievelijk architect, stedenbouwkundige of tuin- en landschapsarchitect. Door steeds meer aandacht voor de wetenschappelijke kant van de opleiding en minder voor de beroepsuitoefening, heeft een net afgestudeerde tegenwoordig te weinig praktische kennis en vaardigheden om een ontwerp en bouwproces volledig te doorlopen. Bovendien mist hij of zij veelal de vaardigheden en het reflectieve vermogen om op de juiste manier in complexe verbanden te opereren.

DE OPLEIDING TOT BOUWKUNDIG INGENIEUR IS EEN WETENSCHAPPELIJKE ONTWERPOPLEIDING. HET PROGRAMMA VAN DE AFSTUDEERRICHTING ARCHITECTUUR BIEDT DAN OOK

GEEN VOLLEDIGE OPLEIDING TOT

HET BEROEP VAN ARCHITECT; DE AANSLUITING TUSSEN OPLEIDING EN BEROEPSPRAKTIJK VAN DE ARCHITECT VERLOOPT NIET NAADLOOS. PRAKTIJKERVARING IS NODIG OM ZICH HET BEROEP VAN ARCHITECT EIGEN TE MAKEN.

HET ARCHITECTUURVAK IS TEGENWOORDIG

**BREED
EN**

GEDIFFERENTIEERD

**GRENZEN
– ZOALS DIE MET ANDERE KUNSTDISCIPLINES –
VERVAGEN.**

Een beroepservingsperiode is een aanvulling op het universitaire onderwijs, een vanzelfsprekende schakel tussen ontwerpopleiding en praktijk. Het is een periode waarin praktijkgerichte inzicht, kennis en vaardigheden wordt bijgebracht. Naast de praktische kanten van het vak, zoals regelgeving en contractvormen, moet de ruimtelijk ontwerper vooral inzicht krijgen in de complexiteit van de praktijksituatie. In het vak worden procesvaardigheden, inlevingsvermogen en zakelijk inzicht steeds belangrijker vaardigheden. De beroepservingsperiode geeft de beginnend ruimtelijk ontwerper een realistische kijk op de beroepspraktijk. Minstens zo belangrijk is dat de architect de beroepsuitoefening overdenkt en zich een houding tot de complexe praktijk vormt. De traditionele rol van de ruimtelijk vormgever als leidende figuur moet worden bijgesteld in de richting van het werken in teamverband op alle niveaus, zowel met de bouwwereld zelf als met het maatschappelijke veld.

Hans de Jonge benoemt de spanning tussen de realiteit van de praktijk van de ruimtelijk ontwerper, de opleiding en het zelfbeeld dat daar wordt gecreëerd van de jonge professional.

“Ik ben bezorgd over het romantische zelfbeeld dat ruimtelijk ontwerpers er nog steeds op nahouden. Het beeld van de architectenpraktijk in ‘het dorp aan de rivier’ is ronduit tenenkrommend. De architect als bouwmeester is verleden tijd. Hij ziet zichzelf graag als derde in het rijtje: Jezus, Maria, architect. De ontwerpopleidingen zijn geen beroepsopleiding. Het zijn fantastisch brede opleidingen, met name het Bachelors deel, waarvan maar tien procent daadwerkelijk als zelfstandig architect komt te werken. Bouwkunde ingenieurs vind je terug als museumdirecteur en in raden van bestuur van ondernemingen. In de architectenpraktijk zelf komen ook veel meer vaardigheden aan bod dan alleen ontwerpen, zoals bijvoorbeeld het doorlichten van huisvestingssituaties van organisaties, het vertalen van processen naar de ruimtelijke component of het ontwikkelen in teamverband van een bouwdeel. Teamwork is sowieso het sleutelwoord van de huidige praktijk. Daar hoort ook het besef bij dat je zelf niet alles weet. Conceptontwikkeling komt op de opleidingen wel sterk aan bod. Maar het financiële aspect, het werken in teamverband en procesvaardigheden komen niet of nauwelijks aan de orde.”

— Hans de Jonge, hoogleraar Vastgoedbeheer en -ontwikkeling aan de Technische Universiteit Delft en directievoorzitter van de Brink Groep.

We treffen bij de Academies van Bouwkunst, die ook opleidingen voor ruimtelijk ontwerpers verzorgen, een heel andere situatie aan dan bij de universitaire opleidingen. Studenten van de Academies hebben al een vooropleiding op HBO-niveau genoten, studeren parttime en werken in de beroepspraktijk. De vierjarige opleiding aan de Academies valt uiteen in een binnen- en een buitenschools deel. Het buitenschoolse deel wordt gerealiseerd doordat de student gedurende de opleidingsperiode in de beroepspraktijk werkt. Met het lerend werken in die beroepspraktijk verdient hij of zij de helft van de benodigde studiepunten. Studenten die met goed gevolg een opleiding aan een Academie hebben doorlopen, zijn vaak beter toegerust op de eisen waar een beroepsbeoefenaar in de praktijk mee te maken krijgt dan studenten met een universitair getuigschrift.

Een commissie onder voorzitterschap van architect Thijs Asselbergs heeft in opdracht van rijksbouwmeester Mels Crouwel (2004-2008) in het najaar van 2007 onderzoek gedaan naar het buitenschools curriculum van de Academies van Bouwkunst. Daarbij kwam ook de vraag aan de orde, of het buitenschools curriculum in overeenstemming is met een tweejarige beroepservaringperiode. De commissie vond van wel. Zij was van mening dat het buitenschools curriculum, inclusief de door haar bepleite verbeteringen, binnen de huidige context voldoende kwaliteit heeft om opname van afgestudeerden in het Architectenregister te rechtvaardigen. Voor de nabije toekomst vindt de commissie dat opname in het register afhankelijk is van wat het Bureau Architectenregister in de nieuwe Wet op de architectentitel over het inschrijvingsniveau voor het register vastlegt.

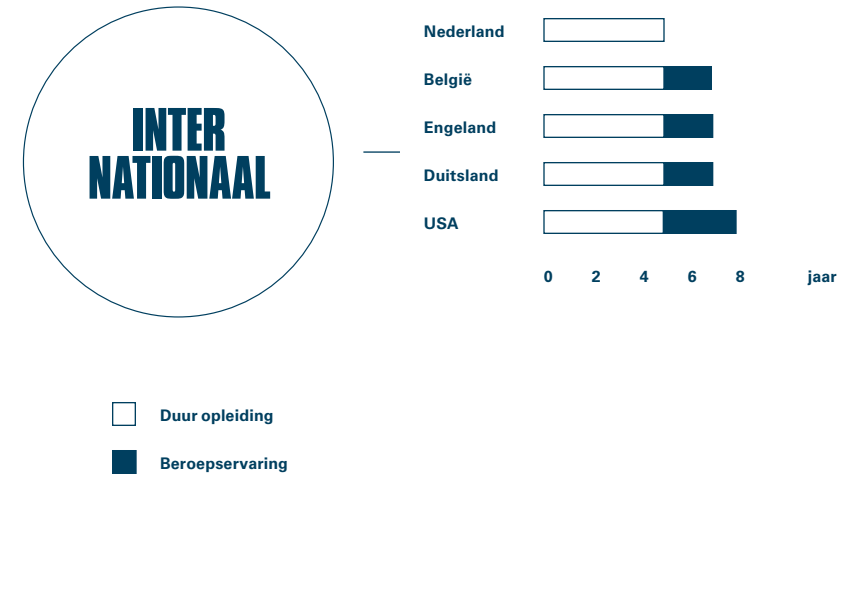
Architectuuropleidingen in internationaal perspectief

De internationale vakwereld adviseert dat afgestudeerden twee jaar 'acceptabele' ervaring hebben opgedaan, waarvan ten minsten één jaar na het onderwijs, voordat zij worden geregistreerd en werkzaam mogen zijn als architect. Binnen de Europese Unie en conform de Europese Architectenrichtlijn formuleren de landen hun eigen eisen en regels voor de beroepsuitoefening van ruimtelijk ontwerpers. In het algemeen gaan deze regelingen voor architecten in de belangrijkste EU-landen verder dan in Nederland. In vergelijking met de ons omringende landen heeft Nederland als enige geen verplichte periode waarin beroepservaring wordt opgedaan. Om internationaal te kunnen blijven concurreren en de bijdrage van de beroepsgroep aan de Nederlandse kenniseconomie op peil te houden, moeten de opleidingen en de aanvullende scholing in Nederland in de pas blijven lopen met die in het buitenland.

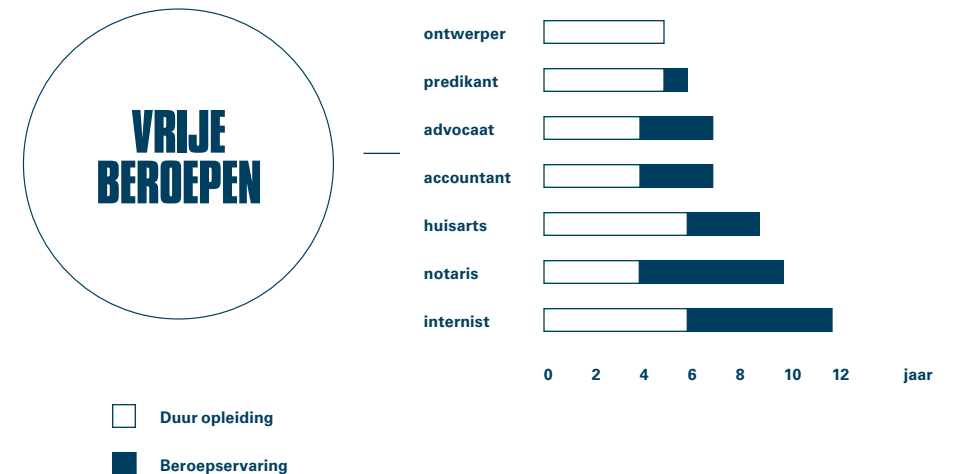
"Het goed toerusten van jonge architecten voor de praktijk is ook bijzonder noodzakelijk in het licht van ontwikkelingen in het buitenland. Als we niet uitkijken, verliezen jonge architecten uiteindelijk de concurrentie met hun buitenlandse collega's."
— Liesbeth van der Pol,
architect en Rijksbouwmeester

Het overgrote deel van de EU-landen en met name België, Luxemburg, Duitsland, Engeland en Frankrijk kennen een verplichte periode waarin beroepservaring moet worden opgedaan. Doorgaans betekent dit minimaal twee jaar praktijkervaring voordat inschrijving in het architectenregister kan plaatsvinden. Deze regelingen gelden zowel in landen met een beroepsbescherming, zoals België en Duitsland (en buiten de EU: de Verenigde Staten), als in landen waarin uitsluitend sprake is van titelbescherming, zoals Engeland.

Tabel: Architectuur opleidingen in Internationaal perspectief

Tabel: Beroepservaringperiode bij andere vrije beroepen

Beroepservaringperiode bij andere vrije beroepen

De toekomstige beroepsbeoefenaar leert onder begeleiding van een ervaren beroepsbeoefenaar in een beroepservaringstraject de specifieke praktijk-elementen van het vak. Zo wordt hij of zij voorbereid op een volwaardige beroepsuitoefening. Het doorlopen van dit traject gaat vaak in combinatie met een theoretische beroepsopleiding. Daarin worden de praktische aspecten van het beroep overdacht en de praktijk-componenten verder uitgediept.

Inschrijving als ruimtelijk ontwerper in het Nederlands architectenregister is op dit moment mogelijk zonder enige beroepservaring. Daarmee vormen de ruimtelijk ontwerpers een uitzondering in vergelijking met andere vrije beroepen en professionele organisaties, zoals huisartsen, medisch specialisten, registeraccountants, advocaten en notarissen.

In de bijgaande tabel is een aantal opleidingen weergegeven van andere zelfstandige beroepen. Hierin is de doorlooptijd van de opleiding en de bijbehorende periode van beroepservaring weergegeven. Een opleiding tot advocaat bestaat bijvoorbeeld uit een vierjarige wetenschappelijke opleiding aan een juridische faculteit, gevolgd door een praktijkstage van drie jaar, in combinatie met een beroepsopleiding. De opleiding tot huisarts bestaat uit een zesjarige universitaire opleiding tot basisarts, gevolgd door een huisartsenopleiding van drie jaar. Beide trajecten bevatten een intensieve praktijkcomponent. Van de onderling vergeleken beroepsgroepen hebben alleen die voor ruimtelijk ontwerpers geen verplicht beroepservaringstraject.

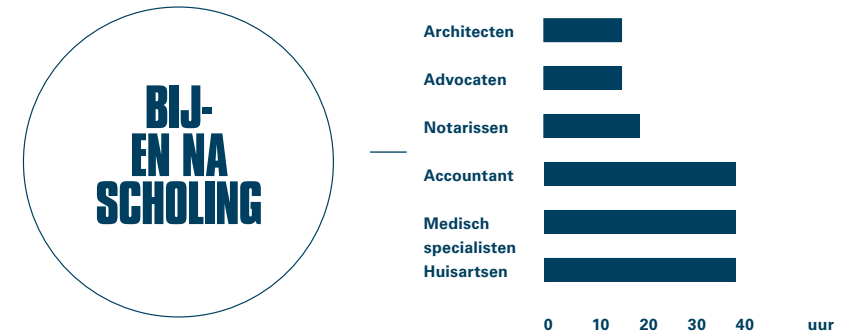
Bij- en nascholing

De beroepservaringperiode voor ruimtelijk ontwerpers is niet alleen een schakel tussen opleiding en praktijk. Het is ook de aanzet tot de instelling van een leven lang leren.

“Voor de overgang van onderwijs naar praktijk baseer ik me graag op het Angelsaksische model met een beroepservaringperiode van twee tot drie jaar. Maar met, nog belangrijker, een geïnstitutionaliseerd en professioneel opgezet systeem van ‘education permanente’ daar achteraan. Je beroepsleven bestaat zo uit een voortdurend schaatsen tussen praktijk en theorie. Als we dat systeem van permanent leren er niet serieus achteraan zien, dan zal een enkele beroepservaringperiode evenals eerdere initiatieven op dit gebied eenschone dood sterven.”

— Hans de Jonge, hoogleraar Vastgoedbeheer en -ontwikkeling aan de Technische Universiteit Delft en directievoorzitter van de Brink Groep.

Tabel: Bij- en nascholing per jaar

De dienstverlening aan opdrachtgevers en consumenten stelt hoge eisen aan de bekwaamheden van ruimtelijk ontwerpers en de kwaliteit van hun beroepsuitoefening. Ruimtelijk ontwerpers moeten permanent inspelen op de veranderende maatschappelijke context, de ontwikkelingen binnen het vakgebied en de ontwikkelingen in de regelgeving. De snelle technologische en wetenschappelijke vooruitgang betekent dat het inzicht, de kennis, vaardigheden en houding tegenover het complexe beroep van ruimtelijk ontwerper voortdurend op peil moet blijven. De beroepsgroep moet hier via bij- en nascholing beter op worden toegerust. Bij- en nascholing is dus niet alleen van belang voor de individuele beroepsbeoefenaren, maar vooral voor het vertrouwen van haar opdrachtgevers.

Aan ingeschrevenen in het Nederlands architectenregister werden

tot voor kort geen eisen gesteld ten aanzien van bij- en nascholing. Andere vrije beroepen en professionele organisaties kennen daarentegen wel al langer regelingen op het gebied van bij- en nascholing.

De Wet op de architectentitel (WAT) legt sinds kort nu ook aan architecten de verplichting op om minimaal zestien uur per jaar aan passende bij- en nascholing te besteden. In het huidige wetsvoorstel voor de herziening op de WAT wordt die regeling ook van kracht voor stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten. Dit versterkt niet alleen de doelstellingen van de Wet op de architectentitel op het gebied van vakbekwaamheid van de in het architectenregister ingeschrevenen, maar geeft ook de consumenten bescherming.

HET BEARGUMENTEREN VAN PUUR

ESTHE TISCHE BESLIS SINGEN

IS VOOR EEN ARCHITECT ALTIJD LASTIG. WELISWAAR ZIJN WIJ GETRAIND DERGELIJKE DISCUSSIES TE VOEREN, MAAR DIT IS GEDURENDE DE OPLEIDING VOORNAMELIJK MET VAKGENOTEN, DIE REEDS 'FEELING' VOOR HET ONDERWERP HEBBEN.

Naud Schroeder – deelnemer het Experiment

DE INSCHRIJVING/TITEL IS VAN BELANG OM

ELDERS IN EUROOPA ALS ARCHITECT

TE MOGEN WERKEN. IN HET BUITENLAND BLIJKT MEN
ECHTER BEDENKINGEN TE HEBBEN OVER HET FEIT DAT IN
NEDERLAND ARCHITECTEN ZONDER ENIGE PRAKTIJK-
ERVARING IN HET REGISTER WORDEN INGESCHREVEN.

WAT IS DE WAT

Oorsprong WAT

De Wet op de architectentitel (WAT) is in werking getreden op 1 oktober 1988 en heeft drie doelstellingen:

- het scheppen van waarborgen voor vakbekwame beroepsuitoefening, ter bevordering van de kwaliteit van de gebouwde omgeving en het landschap;
- het implementeren van Europese richtlijnen en het bevorderen van harmonisatie met het recht van andere EU-landen; dit versterkt de positie van de Nederlandse architect t.o.v Europese collega's en vergemakkelijkt de toegang tot de architectenwerkzaamheden in andere EU-lidstaten;
- consumentenbescherming; geregistreerde ontwerpers moeten over voldoende deskundigheid en ervaring beschikken.

Voor het beheer van het register is in 1988 de Stichting Bureau Architectenregister (SBA) ingesteld. De aan registratie gekoppelde titelbescherming werd vijf jaar na de inwerkingtreding van de WAT van kracht. Sindsdien zijn uitsluitend degenen die zijn ingeschreven in het architectenregister gerechtigd tot het voeren van de titel architect, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitect en interieurarchitect.

De WAT voorziet hiermee in een titelbescherming. In de registers van veel omliggende landen is evenwel sprake van beroepsbescherming. Met dit laatste mogen degenen die niet in het architectenregister staan ingeschreven, geen werkzaamheden verrichten op de genoemde gebieden. De Nederlandse titelbescherming voorziet daar niet in. Iedereen kan en mag het werk van architecten, stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten uitvoeren. Zolang het werk niet onder een van de beschermde titels wordt gedaan, heeft dit geen wettelijke gevolgen.

Bij inschrijving in het Nederlandse architectenregister wordt nu alleen getoetst of de aanvrager voldoet aan de opleidingseisen. Als dit zo is, mag een ingeschrevene de rest van zijn leven geregistreerd blijven, ook als hij of zij het vak niet (meer) actief beoefent. Dit maakt het niet mogelijk om de doelstellingen op het gebied van vakbekwaamheid en consumentenbescherming te waarborgen.

Evaluatie WAT

Het tienjarig bestaan van de WAT in 1998 werd met een symposium gevierd. Johan Remkes was toen als staatssecretaris VROM verantwoordelijk voor de WAT. Hij verklaarde op dit symposium dat voor hem de wenselijkheid van het Architectenregister uit het oogpunt van kwaliteitsborging en consumentenbescherming niet ter discussie staat. Desondanks wilde hij bekijken of hier per se een publiekrechtelijke grondslag in de Nederlandse wetgeving voor nodig was. Enkele weken later kondigde hij aan een onderzoek te laten uitvoeren naar de effecten en de effectiviteit van de WAT. Deel van deze evaluatie vormt de doelmatigheid van het register. De centrale vragen waren in hoeverre een publiekrechtelijke grondslag voor het register nodig is en of het Register via zelfregulering door de beroepsorganisaties handen en voeten gegeven kan worden.

Het onderzoek is uitgevoerd door het Onderzoeksinstituut voor Technische Bestuurskunde (OTB) in opdracht van de toenmalige rijksbouwmeester prof. ir. Wytze Patijn (1995-2000). In het eindrapport 'Architect en Titelwet' schenkt het OTB uitgebreid aandacht aan nut en noodzaak van een publiekrechtelijke grondslag. De vier architectendisciplines worden vergeleken op het punt van titelbescherming, beroepsbescherming en beëdiging met enkele andere beroepsgroepen in Nederland, zoals advocaten, makelaars, notarissen en grafisch ontwerpers. De wettelijke titelbescherming voor makelaars is in 2001 afgeschaft en vervangen door een certificeringsregeling. Daardoor kan de vakbekwaamheid van de aangesloten makelaars worden getoetst door instellingen die onder toezicht staan van de Raad voor Accreditatie.

Het OTB vindt het niet aan te bevelen de wettelijke titelbescherming af te schaffen en de persoonscertificering in navolging van de makelaars voor de vier architectendisciplines in te voeren. Het voert daarvoor de volgende argumenten aan:

- 1. het eigen karakter van de vier architectendisciplines, dat wezenlijk verschilt van dat van de makelaardij;
- 2. de lage organisatiegraad in de architectenbranche (30% is lid van een beroepsvereniging ten opzichte van 90% bij makelaars);
- 3. in plaats van één regeling en éénregister voor de vier architectendisciplines zijn er ten minste vier certificatieregelingen en vier certificerende organisaties nodig;
- 4. bij afschaffing van de Wet op de architectentitel mag iedereen zich architect noemen. Dit leidt onvermijdelijk tot een uitgebreider en kostbaarder certificeringsregeling dan de huidige inschrijving in het architectenregister. Dat heeft weer tot gevolg dat er minder architecten in de vier disciplines aan de certificeringsregeling zullen deelnemen dan het aantal dat zich nu inschrijft.

DE WENSELIJK HEID VAN

HET REGISTER ZELF STAAT WAT MIJ BETREFT DE KOMENDE JAREN OOK NIET TER DISCUSSIE. WEL STEL IK MIJ VOOR DE KOMENDE PERIODE MET U DE DISCUSSIE TE VOEREN OF DAAR PERSÉ EEN PUBLIEKRECHTELIJKE GRONDSLAG IN DE TITELWET VOOR NODIG IS. ZOU DIT ANNO 1998 OOK NIET VIA ZELFREGULERING DOOR UW ORGANISATIES HANDEN EN VOETEN GEGEVEN KUNNEN WORDEN?

ALS JONGE ARCHI TECT

**VERS AFGESTUDEERD AAN DE TU EN INGESCHEVEN
IN HET ARCHITECTENREGISTER, WERD HET ME AL SNEL
DUIDELIJK DAT HET NIET MOGELIJK WAS ZELFSTANDIG
EEN ONTWERP TE MAKEN DAT ZONDER MEER
GEREALISEERD KON WORDEN.**

Voor de verwezenlijking van de doelstellingen van de WAT vindt OTB een publiekrechtelijke grondslag onontbeerlijk. Indien de titel niet meer wettelijk beschermd is, wordt de toetreding tot het beroep in andere betrokken landen bemoeilijkt, omdat daar het beroep van architect wel is gereguleerd. Nederlandse ontwerpers zullen daardoor minder snel opdrachten binnenhalen in die landen. Het ontbreken van een reglementering van het beroep levert nog een risico op. De kans bestaat dat de kwaliteit achteruit gaat door mensen uit andere landen die hier diensten op het gebied van ruimtelijk ontwerpen verrichten. Want volgens de Europese richtlijn mogen aan hen geen eisen worden gesteld als ze zich in Nederland architect, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitect of interieurarchitect willen noemen. Beroepsgroepen die in hoge mate de verschijningsvorm van stad en platteland bepalen, boeten dus aan vakbekwaamheid in als de publiekrechtelijke grondslag wordt afgeschaft. En de kwaliteit van de leefomgeving en de duurzaamheid daarvan komen onder druk te staan.

De overheid hecht aan een versterking van de kwaliteit van de leefomgeving, zowel in de stad als op het platteland, en aan een duurzame samenleving. Die kwaliteit en duurzaamheid is gebaat bij vakbekwame architecten, stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten.

Ook kiest de overheid ervoor om meer verantwoordelijkheid te leggen bij de burger, door het particulier opdrachtgeverschap te stimuleren op het gebied van de (ver)bouw van woningen. Als de burger geen beroep kan doen op een kwalitatief goede dienstverlening door ontwerpers is hij onvoldoende toegerust voor die verantwoordelijkheid. Afschaffing van de publiekrechtelijke grondslag vergroot bovendien de kans dat de consumentenmarkt op het gebied van architectuur, stedenbouw, tuin- en landschapsarchitectuur en interieurarchitectuur een prooi wordt van beunhazen.

Handhaving van de vakbekwaamheid van architecten, stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en

interieurarchitecten draagt bij aan een hoogwaardige dienstverlening op die gebieden. Dit past in het streven naar een innovatieve, concurrerende en ondernemende economie. Wat dat aangaat moet Nederland bij de eisen die aan architecten, stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten worden gesteld op zijn minst in de pas moeten lopen met de andere betrokken landen.

Bovenstaande argumenten pleiten voor de handhaving van de publiekrechtelijke grondslag voor de titelbescherming. Het is vanwege de achterliggende maatschappelijke belangen essentieel om de vinger aan de pols te houden inzake het niveau van vakbekwaamheid en de verwachtingen die men heeft van de ingeschrevenen in het architectenregister. Om dit mogelijk te maken, heeft de WAT aanscherping nodig. De WAT moet worden aangepast op het niveau van beroepservaring en bij- en nascholing en gelijktijdig haar publiekrechtelijke grondslag behouden.

Herziening WAT

Naar aanleiding van de aanbevelingen van OTB voerde rijksbouwmeester Jo Coenen (2000-2004) overleg met de toenmalige VROM-minister Sybilla Dekker. Coenen stelde dat de Wet op de Architectentitel noodzakelijk is om de vakbekwaamheid van de ontwerpende disciplines te waarborgen.

Minister Dekker besloot in 2004 om de publiekrechtelijke grondslag voor de Architectentitel te handhaven. Zij sloot zich in haar brief van 23 maart 2004 aan de Tweede Kamer aan bij de voorstellen in het evaluatieonderzoek 'Architect en Titelwet', om de Wet op de Architectentitel te maken "tot een krachtiger kwaliteitsinstrument en nauwer te laten aansluiten op de Europese Regelgeving".

Onder leiding van rijksbouwmeester Mels Crouwel (2004-2008) zijn in 2005 twee rondetafelgesprekken in de Sociëteit De Witte in Den Haag gehouden. Hieraan deden vooraanstaande personen uit de beroepspraktijk en het onderwijs mee. Men bleek een grote consensus te hebben over de aanbevelingen uit het rapport 'Architect en Titelwet'.

De rijksbouwmeester bracht op 21 september 2005 het advies 'Naar een herziening van de Wet op de architectentitel' aan de minister van VROM uit. Hierin werden de volgende voorstellen gedaan:

— het stellen van de voorwaarde aan de inschrijving in het architectenregister van een tweejarige beroepservaringperiode na het behalen van het in de WAT vereiste getuigschrift of diploma;

— de introductie van een bij- en nascholingsregeling voor in het architectenregister ingeschreven architecten, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten;

— het vaststellen van gedragsregels voor in het architectenregister ingeschrevenen en een klachtrecht voor de consument bij het niet handelen conform die gedragsregels.

De minister van VROM stemde eind 2005 in met het advies. Vervolgens zette de rijksbouwmeester de voorbereiding van de herziening van de WAT in gang. Een team bestaande uit een wetgevingsjurist van VROM en twee beleidsadviseurs van het Atelier Rijksbouwmeester voerde dit uit. Het wetgevingsproces werd begeleid door een externe klankbordgroep onder voorzitterschap van de rijksbouwmeester. De klankbordgroep bestond uit vertegenwoordigers van de Stichting Bureau Architectenregister, de beroepsorganisaties, het onderwijs (zowel universiteiten als hbo) en de ministeries van LNV en OCenW.

Op 15 juli 2008 werd het eerste deel van het wetgevingsproces afgerond en werd de bij- en nascholingsplicht voor architecten van kracht. Die plicht vloeide voort uit de EU-richtlijn erkenning beroepskwalificaties. Deze houdt in dat architecten door bij- en nascholing de ontwikkelingen op hun vakgebied minimaal 16 uur per jaar moeten bijhouden.

In dezelfde maand stemde het kabinet in met het tweede, meer omvangrijke deel van het wetgevingsproces. In het wetsvoorstel dat het kabinet toen voor advies aan de Raad van State aanbood, is ook de bepaling opgenomen dat om de titel van architect te mogen voeren, voortaan naast het vereiste diploma een tweejarige beroepservaringperiode moet zijn doorlopen. Dit wetsvoorstel bevat verder onder meer het voorstel om het inschrijvingsniveau van interieurarchitecten te verhogen van Bachelor (BA) naar Master niveau (MA), een bij- en nascholingsplicht voor stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten en een informatieplicht naar de opdrachtgever. Op 10 juli 2009 stemde de ministerraad in met toezending van het wetsvoorstel aan de Tweede Kamer.

Huidige en toekomstige inschrijvingseisen

Huidige inschrijvingseisen

De WAT beschrijft in de artikelen 9, 10, 11 en 12 de opleidingseisen waaraan iemand moet voldoen om als architect, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitect of interieurarchitect te kunnen worden ingeschreven in het register. Inschrijving is voorbehouden aan:

- degene die met goed gevolg een hoger-onderwijsopleiding heeft afgesloten op het gebied van architectuur, stedenbouw, tuin- en landschapsarchitectuur of interieurarchitectuur, die voldoet aan de Nadere regeling;
- degene die niet de vereiste opleiding heeft gevolgd, maar wel het vereiste aantal jaren in de praktijk werkzaam is geweest op het gebied van architectuur, stedenbouw, tuin- en landschapsarchitectuur of interieurarchitectuur en die het examen krachtens de WAT heeft gehaald;
- degene die in het bezit is van een getuigschrift, behaald in een andere betrokken staat (lidstaat van de Europese Unie, een andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte of Zwitserland), dat door de ontvangende lidstaat moet worden erkend of dat door de SBA is erkend;
- degene die in het bezit is van een getuigschrift, behaald in een derde land, dat door de SBA is erkend.

Het overgrote deel van de architecten wordt op dit moment in het register ingeschreven aan de hand van de Nadere regeling. Dit is een ministeriele regeling die nadere invulling geeft aan de opleidingseisen. Deze regeling bleek noodzakelijk. Want de in de onderwijs-wetgeving genoemde opleidingen en studierichtingen kennen meer afstudeer-richtingen, differentiaties of afdelingen, waarvan sommige duidelijk tot andere beroepen beogen op te leiden dan waarop de wet betrekking heeft.

Nadere regeling

De Nadere regeling inrichting opleidingen architect, stedenbouwkundige, tuin- en landschapsarchitect en interieurarchitect geeft voorschriften over de inrichting, die potentiële architecten aan hun opleiding moeten hebben gegeven. De Nadere regeling bestaat uit criteria en uit een lijst met Nederlandse opleidingen die aan deze criteria voldoen.

In de Nadere regeling is bewust gekozen voor een omschrijving van de begintermen van de beroepspraktijk en niet voor de eindtermen, die door de opleidingen worden benoemd. De titelbescherming richt zich immers op de beroepspraktijk. De begintermen geven aan welke kennis, kunde, inzicht en vaardigheden iemand moet hebben om de beroepspraktijk te kunnen uitoefenen. De begintermen zijn afgeleid van de criteria over kennis, kunde en bekwaamheden uit de Architectenrichtlijn uit 1985.

Nederland heeft hieraan één criterium voor architecten toegevoegd: passende kennis van en inzicht in procedures en processen van besluitvorming'. In de Nadere regeling is aangegeven dat periodiek moet worden bekeken of begintermen moeten worden aangepast.

De Nadere regeling stamt uit 1988. Deze is enkele keren bijgesteld, de laatste keer op 14 april 2006. De invoering van de bachelor-masterstructuur noodzaakte tot uitbreiding van de lijst met opleidingen die aan de inhoudelijke criteria voldoen. Dit betrof de masteropleidingen architectuur, stedenbouw en tuin- en landschapsarchitectuur en de bacheloropleidingen interieurarchitectuur. In 2006 zijn ook de inhoudelijke criteria geactualiseerd op basis van het rapport van de commissie Gietema (1996). De begintermen kennis, inzicht en vaardigheid c.q. bekwaamheid zijn opnieuw gegroepeerd volgens de drie velden van het vakgebied: discipline, context en beroep. Bij beroep is het geheel van kennis, inzicht en vaardigheden van belang, ofwel de beroepservaring.

Nieuwe inschrijvingseisen

De nieuwe WAT kent twee relevante regelingen. De hiervoor omschreven Nadere regeling en de nieuwe regeling beroepservaring. Deze laatste valt onder verantwoordelijkheid van het Architectenregister.

Naast een voltooide passende opleiding moet een in het architectenregister ingeschreven ontwerper over voldoende beroepservaring beschikken.

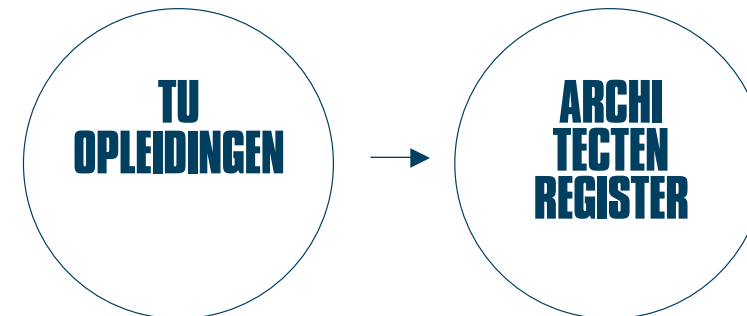
Hij of zij moet dus de kennis, het inzicht en de vaardigheden hebben om de verantwoordelijkheid in het realisatie-, plannings- en ontwerpproces aan te kunnen. Aanvullend op de opleidingseisen (Nadere regeling 2006) moet hij of zij extra kennis, inzicht en vaardigheden opdoen, overeenkomend met de begintermen van de beroepspraktijk.

De tekst in de nieuwe wet over de inhoud van de beroepservaringperiode (artikel 12 e, lid 2) luidt als volgt:

De regels met betrekking tot de tweejarige beroepservaringperiode hebben in ieder geval betrekking op:

- de inrichting van die periode;
- het niveau van kennis, inzicht en vaardigheden, waarover een persoon als bedoeld in artikel 12 d, eerste lid, in ieder geval dient te beschikken na het doorlopen van die periode;
- de wijze waarop die periode wordt afgesloten;
- de voorwaarden waaronder geheel of gedeeltelijk vrijstelling kan worden verkregen van het gedurende twee jaar doorlopen van die periode;
- de begeleiding;
- een voorziening in geval van een conflict tussen de begeleider en de persoon die hij of zij begeleidt.

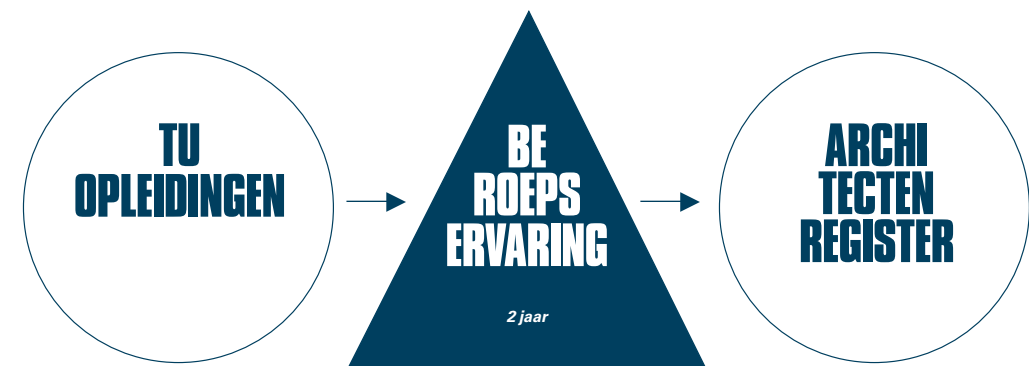
Schema: toelating tot Architectenregister Nu

Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek

Nadere regeling
inrichting opleidingen architect,
stedenbouwkundige, tuin- en
landschapsarchitect en interieurarchitect

Schema: toelating tot Architectenregister Straks

Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek

Nadere regeling
inrichting opleidingen architect,
stedenbouwkundige, tuin- en
landschapsarchitect en interieurarchitect

ONTSTAAN VAN HET EXPERI MENT

Tussen onderwijs en praktijk

Na hun opleiding leren jonge architecten, naast hun gewone werk, de beroepspraktijk beter kennen via het Experiment. Dit duurt twee jaar, kent een mentorsysteem en biedt een begeleidend gemeenschappelijk programma. Het gaat daarbij om kennis en vaardigheden op het brede gebied van opdrachtverlening, bouwvoorbereiding en bouwuitvoering en inzicht in belangrijke overheidsvoorschriften. Enkele voorbeelden zijn het Bouwbesluit, de Woningwet en de Wet ruimtelijke ordening. Maar er wordt ook kennis opgedaan ten aanzien van budgettering, kostenbewaking, selectieprocedures, office- en designmanagement, en dergelijke. Met het Experiment doen zij versneld veel ervaring op.

Vooruitlopend op de herziening van de WAT heeft het Experiment Beroepservaring Jonge Architecten zichtbaar willen maken hoe de tweejarige beroepservaringperiode ingevuld kan worden. Het Experiment wordt nu georganiseerd onder verantwoordelijkheid van de Stichting Beroepservaring Jonge Architecten en Stedenbouwkundigen en ondersteund door de Rijksbouwmeester en de Bond van Nederlandse Architecten.

De Des Indes sessies

De aanzet tot het Experiment begint in 2000 met twee sessies in Hotel Des Indes in Den Haag. Het initiatief voor deze bijeenkomsten ligt bij Jan Brouwer, destijds BNA-voorzitter, nadat bleek dat de tweejarige Praktijkopleiding Architectuur en Stedenbouw (PAS) niet aansloot op de vraag. Een telefonische enquête onder BNA-bureaus naar het waarom, wees uit dat het te druk was op bureau voor een aan-vullend programma, het aanbod van PAS niet beviel en de potentiële PASSERS het niet aantrekkelijk vonden om direct na het afronden van hun studie weer twee jaar te moeten studeren. Wel werd het programma gewaardeerd als mogelijkheid om zich met generatiegenoten op het vak te bezinnen.

In deze periode speelt ook de discussie rondom staatssecretaris Johan Remkes (VROM) met zijn plan de

publiekrechtelijke bescherming van de architectentitel af te schaffen. Jo Coenen stelt Remkes voor om het volgen van PAS toe te voegen aan de inschrijvings-eisen in het architectenregister. Volgens Coenen is een vijfjarige TU-opleiding plus een tweejarige (PAS) combinatie van theorie en praktijk als voorwaarde voor inschrijving in het architectenregister van groot belang. Dit komt tegemoet aan de zijns inziens noodzakelijke verbetering van de opleiding van architecten en de voor het voortbestaan van PAS noodzakelijke instroom van PAS-cursisten.

Tijdens de bijeenkomsten blijkt dat het lesprogramma van de TU's onvoldoende ruimte biedt voor het opdoen van praktijkervaring. Het standpunt van de TU Delft is dat een architectuuropleiding wordt aangeboden en geen architectenberoepsopleiding. Binnen de TU Delft wordt daarom op dat moment druk uitgeoefend op de faculteit Bouwkunde om een wetenschappelijker karakter te krijgen, door het curriculum toe te spitsen op het abstracte niveau van het ontwerpproces. Hiermee wordt de ambitie geïnitieerd, om bouwkundig ingenieurs met een wetenschappelijke gerichte opleiding af te leveren. Ofwel: studenten die geleerd hebben te leren.

Carel Weeber (TU Delft) en Jan Westra (TU Eindhoven) verklaren dat ze graag afstand doen van het recht dat een voltooide TU-opleiding architectuur automatisch mogelijkheid geeft tot inschrijving in het architectenregister en het daarmee kunnen voeren van de architectentitel.

Er wordt besloten enkele vragen te onderzoeken. Hoe kan bereikt worden dat een voltooide TU-opleiding niet langer automatisch recht geeft op inschrijving in het architectenregister en de architectentitel? Hoe kan in Europees verband een juridische basis worden gelegd voor een titelbescherming en/of certificering van architecten die eisen stelt aan praktijkervaring?

IN DE PRAKTIJK KOMT ARCHITECT ZIJN

VEEL
MEER
NEER
OP

BEZIG ZIJN MET EEN PROCES VAN ORGANISEREN, PLANNEN EN STRUCTUREREN, EN DAARNAAST OOK NOG EENS EEN OVERALL VISIE OP HET ONTWERP HOUDEN.

**ER WORDT MEER VAN DE ARCHITECT VERLANGD DAN
TIJDENS OP OPLEIDING WORDT GESUGGEREERD.**

HET VAK VAN ARCHITECT

**EN HET
IS ECHT
EEN
VAK**

**WIJZIGT BIJ VOORTDURING EN DUS OOK DE POSITIE VAN DE ARCHITECT.
DAT IS NIET ZO ERG, MAAR JE MOET ER WEL OP ZIJN VOORBEREID.**

**JE HOEFT NIET MEER ZELF OVER ALLE
KENNIS TE BESCHIKKEN ALS JE
MAAR WEET WAAR JE**

**DE NOOD
ZAKE
LIJKE
KENNIS**

**KUNT VINDEN/INKOPEN EN ZELF VOLDOENDE INZICHT HEBT OM
INGEHUURDE DESKUNDIGEN WEERWOORD TE BIJEN.**

VOOR EEN BEGINNEND ARCHITECT,
DIE PRAKTIJKERVARING MIST, IS DIT ECHTER

VERRE VAN VANZELF SPREKEND

JE MIST HET OVERZICHT TIJDENS VERGADERINGEN EN
OP DE BOUWPLAATS, WAARDOOR JE GEMAKKELIJK
IETS OVER HET HOOFD ZIET.

De Noordeinde sessies

Een jaar later worden, geïnitieerd door Jo Coenen, als vervolg de Noord-einde sessies gehouden bij Atelier Rijksbouwmeester. Tijdens zijn aantreden als rijksbouwmeester wordt hij geconfronteerd met het wegvallen van de steun voor de PAS. De PAS werd halverwege 2001 beëindigd. Coenen is dus gedwongen de rijkssteun aan het initiatief stop te zetten. Om tot een mogelijk alternatief te komen, wil hij graag in een aantal sessies van gedachten wisselen met een gevarieerd gezelschap van onder anderen architecten en mensen uit het onderwijs. Allen zijn op persoonlijke titel aanwezig. Gedurende de eerste sessies in 2001 ligt de nadruk op het waarom en de inhoud van de regeling voor beroepservaring. Halverwege 2002 worden de eerste stappen gezet tot concretisering van de plannen.

De eerste bijeenkomst kent als conclusie dat een grote meerderheid van de aanwezigen enthousiast voorstander is van een praktijkervaringregeling. De voorkeur gaat op dat moment uit naar een regeling voor praktijkervaring na de studie, maar sommigen zijn voorstander van de integratie van een stageperiode tijdens de opleiding. Als argumenten worden onder andere het afschaffen van de PAS, het verbeteren van de capaciteiten van jonge architecten en het te lage kennisniveau van afgestudeerden genoemd. In een ervaringsperiode zullen jonge

architecten de kans moeten krijgen om onderzoek te doen zonder direct onder druk te staan van een project. Ook zijn veel vaardigheden pas in de praktijk aan te leren.

Hugo Priemus (OTB) stelt dat het tijdens de eerste sessie nog te vroeg is om conclusies te trekken inzake de inhoud van een praktijkervaring programma. Er moet voor gewaakt worden dat een nieuwe praktijkregeling gebruikt gaat worden als 'schaamlap' voor de opleidingen. Ook is de praktische invulling een punt van aandacht; er zijn meer potentiële deelnemers dan bureaus.

Halverwege 2002 worden de eerste concrete stappen gezet naar een structuur die afgestudeerde architecten de mogelijkheid biedt om twee tot drie jaar ervaring op te doen en met zo veel mogelijk aspecten van het vak in aanraking te komen. Als kernpunten van het lesprogramma worden in eerste instantie het bouwproces, kennis, inzicht en betrokkenheid genoemd. In september 2002 bericht Atelier Rijksbouwmeester over de start van een experimenteel beroepservaringprogramma. Aan dit eerste initiatief doen 25 bureaus mee, aangestuurd door de initiatiefgroep met Jo Coenen, Henk Döll, Kees van der Hoeven, Marlies Rohmer, en Frank Wintermans.

Rondetafelgesprekken De Witte

“De WAT moet behouden blijven en dit moet een krachtiger kwaliteitsinstrument worden.” Deze uitspraak van toenmalig VROM-minister Sybilla Dekker vormde de aanleiding voor de rondetafelgesprekken van 2005 in sociëteit De Witte. Prof. S.J. Doorman (TU Delft) was voorzitter van beide gesprekken. In tegenstelling tot de bijeenkomsten in 2001/2002, was naast het beroepsveld ook een vertegenwoordiging van de TU's, de Academies, de SBA en de BNA aanwezig.

Mels Crouwel geeft aan dat het zijn bedoeling van de eerste sessie is om de meningen van de aanwezigen te peilen over de WAT, het architectuuronderwijs en het Experiment. Dit gebeurt naar aanleiding van enkele stellingen.

Beroepservaring

Stelling 1: “Wij missen een beroepservaringcomponent of een beroepservaringregeling voor inschrijving in het Architectenregister.”

Allen onderschrijven een gemis aan beroepservaring. Voor een volwaardige beroepsuitoefening als architect is aanvullende bagage ten aanzien van de beroepspraktijk een must, onder andere waar het de integrerende rol van de architect in het bouw- en ontwerpproces betreft. Deze ervaringen worden en kunnen niet in het onderwijs worden aangeboden en moeten daarom elders worden georganiseerd.

Kwaliteitsbewaking

Stelling 2: “Uitgaande van het gegeven dat er een lacune is, zijn het onderwijs, de beroepsgroep en de consument alle drie te ‘incestueuze clubs’ om de eindverantwoordelijkheid van de kwaliteit ter hand te kunnen nemen. Het moet dus een onafhankelijke instelling zijn waarin deze partijen wel zitting hebben.”

In de plenaire discussie wordt naar voren gebracht dat de overheid vanuit de Titelwet al een sturende rol heeft en dit voor dit model niet anders hoeft te zijn. Wel is een onafhankelijke toetsing op zijn plaats, omdat een toetsing door de overheid wellicht (te) gevoelig is voor het heersende politieke klimaat. Wat betreft de uitvoering en organisatie kunnen bestaande instellingen gecertificeerd worden om de toetsing uit te voeren, zoals SBA.

Modellen

Stelling 3: “Uitgaande van de stelling dat beroepservaring verplicht zou moeten worden als voorwaarde voor de titel ‘architect’, valt de keuze op model Engeland.”

Iedereen is het eens met invoering van het model Engeland. Dit model besteedt tijdens het reguliere onderwijsprogramma al aandacht aan praktijkervaring. Naderhand wordt de studie opgevolgd door een verplichte tweejarige periode van beroepservaring en een begeleidend programma.

In de tweede bijeenkomst worden overige maatregelen behandeld die van de WAT een krachtiger kwaliteitsinstrument kunnen maken, zoals permanente educatie, beroepsaansprakelijkheidsverzekering, gedragscode en klachtrecht.

CURRI CULUM HET EXPERI MENT

Didactisch model

Het tweejarig programma beroepservaring geeft jonge architecten in de praktijk de mogelijkheid via persoonlijke coaching en gemeenschappelijke activiteiten met een aantal wezenlijke aspecten van het vak in aanraking te komen.

De jonge architect kan de eigen houding ten opzichte van het vak versneld ontwikkelen. Dat doet hij of zij door zijn inlevingsvermogen in een ontwerp-opgave op maatschappelijk, cultureel en technisch gebied te vergroten en aandacht voor de verantwoordelijkheden van de architect in het proces en de consequenties daarvan te laten ervaren. Dit vergroot de professionaliteit en vakbekwaamheid.

Belangrijk onderdeel in de beroepservaringperiode is de communicatie in het proces, de omgang met en het respect voor andere partijen. Het leren omgaan dus met regelgeving en procedures en het ontwikkelen van een strategische houding, die een interpretatie van de regelgeving mogelijk maakt.

Eén van de grondbeginselen van het Experimentprogramma is het mentorsysteem, waarbij een ervaren architect het vak overbrengt op de jonge architect. Jonge architecten gaan werken bij zo'n ervaren collega die hen alle praktijkkneepjes van het vak leert. Zo ontwikkelen en trainen zij vaardigheden die het integrale karakter van het architectenvak kenmerken.

De mentor, met minimaal vijf jaar ervaring in de beroepspraktijk, is persoonlijk verantwoordelijk voor de begeleiding van de jonge architect. De mentor heeft ook een positie binnen een bureau (architect-directeur, leidinggevende of projectarchitect), die hem in staat stelt de jonge architect binnen de bureaustructuur te betrekken bij alle genoemde werkzaamheden.

De mentor moet voor de jonge architect gemakkelijk aanspreekbaar zijn. Mentor en jonge architect gaan voor twee jaar een persoonlijke verbintenis aan, die wordt vastgelegd in een Individueel Opleidingsprogramma.

Het Experiment heeft goede ervaringen opgedaan met dit didactische model, waarbij een mentor de beroepsvaardigheden en de beroepsethiek aan de 'leerling' overbrengt. Directe feedback en reflectie op de opgedane kennis en ervaring vergroten het eigen inzicht en vaardigheden. Door het samenwerken aan ontwerp-opgaven komt de integratie van de verschillende vakdisciplines en de afwegingen daarin aan bod. Dit leidt tot betere vakkennis en dienstverlening.

Bij de start van het Experiment in augustus 2003 is een nulmeting verricht. Daarin is het instroomprofiel van de deelnemers gemeten en een inventarisatie gemaakt van onderwerpen die bij de overgang van opleiding naar praktijk aan de orde moeten komen. Ook zijn de verwachtingen ten aanzien van het Experiment in kaart gebracht.

Uit de nulmeting is gebleken dat het instroomprofiel vooral TU-afgestudeerden betreft met minder dan twee jaar ervaring. Opvallend was dat vrijwel alle deelnemers tijdens de opleiding (vrijwillig) praktijkervaring hebben opgedaan in de vorm van een stage. De totale lengte daarvan bedroeg in de helft van de gevallen meer dan een half jaar.

Uit de inventarisatie onder de deelnemende jonge architecten komt naar voren dat de overgang van de studie naar de praktijk moeizaam verloopt, vooral omdat de opleidingen academisch gericht zijn. Praktische vaardigheden en inzicht in techniek, financiën, bouwvoorschriften en procedures moeten in de praktijk ontwikkeld worden. Het Experiment wil in deze behoefte voorzien en het leerproces ondersteunen en versnellen.

DE MAATSCHAPPELIJKE DIMENSIE VAN HET VAK ARCHITECT
-WAT TEGENWOORDIG VAAK CULTURELE DIMENSIE WORDT GENOEMD-
VEREIST VAN DE ARCHITECT DAT

HIJ OF ZIJ EEN **VISIE**

ONTWIKKELT

OP DE SAMENLEVING, DIE VERDER REIKT DAN WAT DE MEESTE
OPDRACHTGEVERS ALS INDIVIDU VOOR OGEN STAAT.

EEN HELE REEKS VRAGEN DIE DE AANNEMER
HEEFT OPGESTELD, PASSEERT IN RAZEND
TEMPO DE REVUE.

DE VRAGEN HOUDEN AAN

EN KEER OP KEER IS ER DIE CONFRONTATIE MET ALLERLEI ZAKEN DIE
TIJDENS DE OPLEIDING AAN DE TU GEEN ROL VAN BETEKENIS SPEELDEN,
MAAR NU JUIST ESSENTIEEL ZIJN OM DE KWALITEIT VAN HET GEBOUW
TE WAARBORGEN.

Curriculum

Individueel opleidingsprogramma

De ervaringsperiode biedt de jonge architect de mogelijkheid alle facetten van de werkzaamheden en onderdelen van het vak te ervaren. Dat zijn bijvoorbeeld het bijwonen van gesprekken met potentiële opdrachtgevers, contractonderhandelingen voor nieuwe projecten, het vooronderzoek, vergaderingen met lokale autoriteiten en bouwondernemers, betrokkenheid bij het voorbereiden van het ontwerp- en bouwvoorbereidingstekeningen en het schrijven van correspondentie en rapporten.

Daarnaast is de jonge architect betrokken bij verschillende praktische onderdelen die tijdens de opleiding moeilijk te realiseren zijn, zoals locatiebezoek op de bouwplaats, bouwvergaderingen en afrondingsprocedures (oplevering). De jonge architect maakt ook kennis met de financiële randvoorwaarden van projecten. De volgorde waarin deze leerdoelen aan bod komen, wordt bepaald door de lopende projecten van het bureau.

Diverse onderdelen en fases van de bouwpraktijk komen in die twee jaar aan de orde. Het leerproces wordt aangestuurd en vastgelegd door het Persoonlijk Halfjaar Plan (PHP) en het logboek.

Per half jaar leggen jonge architect en mentor in het PHP de leerdoelen vast waaraan gewerkt gaat worden. Deze afspraak is voor beiden een belangrijk sturingsmechanisme om te waarborgen én te toetsen dat na twee jaar aan alle verplichte onderdelen wordt voldaan.

Mentorschap

De mentor heeft grote invloed op de deelname van de jonge architect aan het Experiment. De betrokkenheid van de mentor is daarom cruciaal. Veelal is het contact tussen de jonge architect en de mentor wekelijks, soms zelfs dagelijks.

Grotere bureaus hebben vaak meer mentoren, bijvoorbeeld als specialist op een bepaald vakgebied. Het contact is in de meeste gevallen informeel. De aan het Experiment deelnemende jonge architect kan meestal gemakkelijker een beroep doen op de tijd en deskundigheid van ervaren collega's dan andere jonge architecten. Want hij of zij heeft nu eenmaal de status van deelnemer aan het Experiment en wordt als zodanig ook door de leiding en de collega's erkend.

Ontwerp- en bouwfasen uit het Persoonlijk Halfjaar Plan:

1. OPDRACHT

- voorbereiden van selecties
- bijwonen acquisitie gesprekken/presentaties
- bijwonen contractonderhandelingen
- onder begeleiding van de mentor werken aan de opzet van het contract
- controleren van het PVE met ambitie en budget
- omgang met het PVE in het ontwerpproces
- het geven van toelichtingen of van presentatie (intern/extern)

2. ONTWERP

- werken aan een (bescheiden) ontwerpogave in alle fasen van het werk
- werken in een groter ontwerpteam
- (mee-)werken aan andersoortige opgaven, zoals haalbaarheidstudies of visie ontwikkeling vooruitlopend op een ontwerpogave
- bijwonen van ontwerp- en planteam vergaderingen
- het maken van een begroting
- maken van verslagen
- voeren van correspondentie
- ontwikkelen van communicatieve vaardigheden
- houden van presentaties (binnen het bureau en/of daarbuiten)

3. BOUW VOOR BEREIDING

- (mee-)werken aan bouwvoorbereidings-tekeningen
- communicatie, afstemming en integratie overige bouwdisciplines
- het voorbereiden van een bouwaanvraag
- voeren van overleg met lokale autoriteiten (op het gebied van regelgeving)
- projectmanagement en -risico's
- budgetbewaking
- (mede-)aansturen van bestekschrijver
- kennis nemen van aanbestedingsprocessen
- voeren van correspondentie

4. UITVOERING

- bijwonen van bouwvergadering
- maken van verslagen
- voeren van correspondentie
- kennis van uitvoeringsaspecten en knelpunten
- controleren tekenwerk derden
- bezoeken bouwplaats en productiewerkplaatsen
- kennisname van directievoering
- bijwonen van werkbesprekingen
- meewerken aan het proces-verbaal van oplevering

In een (beperkt) aantal gevallen is het mentorschap minder voorspoedig verlopen. Dit is veroorzaakt door een gebrek aan vertrouwen, een beëindiging van de aanstelling, tijdgebrek, een gebrek aan betrokkenheid van de mentor of dat het bureau ook op andere gebieden dan de ontwerpactiviteit actief was. Betrokkenheid en deskundigheid van de mentor zijn voorname randvoorwaarden van het mentorsysteem. Hier is een belangrijke taak weggelegd voor het projectbureau of de toetsende instantie.

De meeste jonge architecten krijgen een goed aanbod aan projecten, waarmee ze de gewenste brede ervaring kunnen opdoen. Ze zijn bij één of meer projecten betrokken. Het accent in het eerste jaar ligt in de voorbereidende fase en verschuift in het tweede jaar naar de uitvoerende fase, conform de opzet van het Persoonlijk Halfjaar Plan. De deelnemer geeft zelf aan welke onderwerpen extra aandacht nodig hebben. Dit wordt met de mentor besproken en in het PHP vastgelegd.

Een specifieke doelgroep zijn jonge architecten met een eigen bureau. Deze kiezen niet bepaald voor de gemakkelijkste weg, door direct na afronding van de TU-ontwerpopleiding voor zichzelf te beginnen. Voor het starten van een eigen bureau, het vormgeven van het samenwerkingsverband, het verwerven van opdrachten en vervolgens de uitvoering daarvan zijn specifieke kennis en vaardigheden nodig (bedrijfsmatig, juridisch, administratief).

Begeleiding door een externe mentor en bijscholing op het gebied van praktische beroepsuitoefening zijn voor jonge, pas afgestudeerde architecten die een eigen bureau willen starten een noodzaak. De huidige faciliteiten van het Experiment voorzien deels in deze behoeften.

Gezien de essentiële rol van de mentor in het verloop van de beroepservaringperiode moet er aandacht zijn voor instructie en toetsing. Een gemeenschappelijke startbijeenkomst geeft de toekomstige mentoren uitleg over hun rol in het proces. Op evaluatiedagen wordt dit alles geactualiseerd. Bewaking van de kwaliteit en het niveau spelen daarbij een belangrijke rol.

Bureaubezoeken

Halverwege het ervaringstraject brengt het projectbureau een bezoek aan de betrokken bureaus. Het projectbureau informeert dan naar de voortgang van de jonge architect en het verloop van het mentorschap. In de praktijk blijkt het mentorsysteem veelal goed te werken. Het is vaak bijzonder om te zien hoe de jonge architect en mentor een band hebben opgebouwd, die bijdraagt aan het ontwikkelen van vakbewustzijn en de ethische kant van het vak. Het laat ook zien dat het eigenlijk altijd heel

EIGENLIJK ZIJN WE DE AFGELOPEN TWEE JAAR

MEER GECOACHT DAN GEDOCEERD

DOOR EEN MENTOR DIE ALTIJD LANGS DE ZIJLIJN HELDERE
AANWIJZINGEN EN STRATEGIEËN GAF, MAAR DE SPELERS DE VRIJHEID
HEEFT GEGEVEN DEZE ZELF VERDER IN TE VULLEN OM ZO EEN EIGEN
SIGNATUUR TE ONTWIKKELEN.

WE ZIEN DAT OPDRACHTGEVERS, STEDEN EN GEMEENTEN HUN VERANTWOORDING OVERDRAGEN AAN PROJECTONTWIKKELAARS EN BELEGGERS. IK CONSTATEER DAT ZIJ DE DAGELIJKE PRAKTIJK ONDERBRENGEN BIJ PRAKTISCH INGESTELDEN. MET DEZE WERKWIJZE

VERDAMPT HET BOUW KUNSTIGE

individuele trajecten zijn, met een grote rol voor persoonlijke betrokkenheid en bureaucultuur.

Door het Experiment is zowel bureau als deelnemer zich (veel) bewuster van het leerproces, waardoor dit beter – en dus ook sneller – kan worden aangestuurd. Daarnaast wordt de deelnemer actiever betrokken in diverse zaken, waardoor zijn ervaring wordt verbreed. Het is opvallend dat de jonge architecten een goed aanbod aan projecten kregen, waarmee ze de gewenste brede ervaring konden opdoen. De jonge architecten met een eigen bureau hebben tijdens de bureaubezoeken laten weten dat de faciliteiten vanuit het Experiment (de begeleidende mentor van buiten en het gemeenschappelijke programma) voor hen cruciaal zijn en een noodzakelijke aanvulling vormen op de TU-opleiding.

Gemeenschappelijk programma

Naast de begeleiding van de jonge architect door een mentor is ook een gemeenschappelijk programma een essentieel onderdeel van het Experiment. Deze activiteiten hebben betrekking op het trainen van de noodzakelijke praktische beroepsvaardigheden, maar ook op de bevordering van kennis van en inzicht in de beroepscultuur. Deze bijeenkomsten worden onder meer bij deelnemende bureaus gehouden. Dit geeft de unieke gelegenheid om bij elkaar in de keuken te kijken.

Het netwerk wordt zowel binnen als buiten de beroepsgroep gestimuleerd. Een groot deel van het gemeenschappelijke programma wordt samen met de deelnemers voorbesproken in regiegroepen. Dit om de avonden zoveel mogelijk te laten aansluiten bij het leertraject van de jonge architecten. Het gemeenschappelijke programma is ook leren in een groep gelijkgezinden in vergelijkbare situaties. De groep functioneert daarbij als leeromgeving. Hierin kan men ervaringen uitwisselen, wat een verbreding van de ervaring oplevert.

Naast inhoud en vaardigheid is ook houding van belang. Beroepsethiek en visievorming moeten onderdeel zijn van de beroepservaring en zijn direct of indirect in het programma opgenomen. Hierdoor functioneert het gemeen-

schappelijke programma ook als platform voor vakinhoudelijke discussie. Dit geldt in het bijzonder voor de jaarlijkse mentorbijeenkomsten, waaraan jonge architecten en mentoren deelnemen. Naast de discussie staat hierin ook het verbreden van de netwerkgeving van de jonge architect centraal.

De inhoud van het gemeenschappelijke programma is drieledig. Het is een programma waarin kennisoverdracht plaatsvindt over een aantal relevante aspecten van de bouwpraktijk die tijdens de studie niet of onvoldoende aan bod komen. Daarnaast biedt het training in specifieke vaardigheden, zoals presentatietechniek als aanvulling op de bureauservaring. Tot slot vormt het programma aanleiding om de discussie over het vak te verdiepen.

Eindgesprek

Aan het eind van de praktijkfase geeft de jonge architect een presentatie en is er een afsluitend gesprek. Om aan het eind-gesprek te kunnen deelnemen, wordt van de jonge architect verwacht dat hij of zij 80% van de bijeenkomsten heeft bijgewoond en 90% van de opdrachten heeft ingediend.

Een panel, bestaande uit een architectlid van het projectbureau en een externe onafhankelijke architect, beoordeelt het eindgesprek. De deelnemer toont in het eindgesprek aan dat hij of zij in de twee jaar voldoende ervaring heeft opgedaan in de vier benoemde bouwfases. Met een presentatie en het logboek laat hij of zij zien het vak integraal te beheersen en voldoende proceskennis te hebben opgedaan. De jonge architect ontvangt een getuigschrift als bewijs van deelname aan het beroepservaringprogramma.

GEMEENSCHAPPELIJK PROGRAMMA

Startbijeenkomst met jonge architecten en mentoren

Informatieavond over het programma en discussie over het vakgebied aan de hand van een spraakmakend project, zoals stationsgebied Rotterdam

Workshop presentatietechnieken

Verbeteren van de presentatietechniek met commentaar van een deskundig panel.

Introductie cursus bouwbesluit en beroepspraktijk

Introductie in het Bouwbesluit aan de hand van een algemene inleiding en enkele actuele cases.

Selectieprocedures

Rechtstreeks, niet-rechtstreeks, Europees, stadia in de procedures, rol opdrachtgever en adviesbureaus, selectiecriteria en toetsingsprocedures.

Contractonderhandelingen en DNR I

Rol en positie van de architect, rol SR en DNR, bouwrecht, auteursrecht, claimcultuur, verzekeringen en rechtsbijstand. Onderhandelingstechnieken.

Contractonderhandelingen en DNR II

Rol en positie van de architect, rol SR en DNR, bouwrecht, auteursrecht, claimcultuur, verzekeringen en rechtsbijstand.

Office en designmanagement

Opzet, organisatie en profilering van een bureau.

Regie van het bouw- en ontwerpproces

Opzet, organisatie en regie van projecten. Planningsmethodieken, kwaliteitsborging en omgang met risico's.

Onderzoek op architectenbureaus

Onderzoek op architectenbureaus als onderdeel van de ontwerppraktijk. Om welk type onderzoek gaat het en hoe sluit dat aan op de ontwerppraktijk?

Maatschappelijke positie architect

Uitdiepen van het thema: de maatschappelijke positie van de architect en het bepalen van een eigen positie.

GEMEENSCHAPPELIJK PROGRAMMA

Gemeentelijke procedures

Bouwvergunningen, WRO, welstand, gebruiksvergunningen en dergelijke.

Het programma van eisen

Onderzoeksmethoden en technieken bij projectvoorbereiding, het opstellen en beoordelen van een PVE.

Gemeentelijke procedures: welstand

Het nieuwe welstandsbeleid, de betekenis van welstandsnota's en het functioneren van welstandscommissies.

Budgetbewaking

Kostencalculaties aan de hand van programma's van eisen en ontwerp. Relatie prijs en kwaliteit.

Bouwmethodiek versus budget

Bouwmethodiek en alternatieve materiaaltoepassingen en het effect op het budget.

Samenwerkingsrelaties en de keuze van aannemers en onderaannemers

Selecties van aannemers en onderaannemers, samenwerkings- en aanbestedingsvormen (bouwteams, design & construct en dergelijke), aanpassingen tijdens uitvoering (stelposten).

Bestekken schrijven

Opzet, inhoud en begeleiding van bestekken, bestek als kwaliteitsinstrument.

Uitvoering I: ruwbouw

Aandacht wordt besteed aan relatie ontwerp en uitvoering, prefab versus in situ en bouwplaatsanalyse.

Uitvoering II: afbouw

Aan de orde komen componenten en flexibiliteit, installaties en bouwvolgorde.

Positionering van het bureau en publiciteit

Positionering is voor de continuïteit en opdrachtvererving van een bureau van levensbelang zowel regionaal, landelijk als internationaal. Publiciteit en netwerken helpen mee aan de positionering.

Evolutie

In najaar 2003 gaat de eerste editie van het Experiment van start onder leiding van een projectbureau bestaande uit Janneke van Bergen, Jan Brouwer, Guus Enning en Maartje Lammers. In de zomer van 2004 vindt een eerste evaluatie plaats. Tegelijkertijd is er een eerste ronde bureaubezoeken. Dit geeft een goed beeld van hoe het programma bij de deelnemers en mentoren ontvangen wordt. Daaruit zijn een aantal bevindingen te destilleren.

Het mentorsysteem functioneert over het algemeen goed. Het bureau, de mentor en de jonge architect gaan (veel) bewuster om met het opdoen van beroepservaring. Jonge architecten worden zodoende versneld voorbereid op een volwaardige beroepsuitoefening. Belangrijke randvoorwaarden bij het mentorsysteem zijn betrokkenheid en deskundigheid van de mentor. In de bureaubezoeken is het mentorschap één van de gespreksonderdelen.

Het Persoonlijk Halfjaar Plan (PHP) is een simpel en effectief sturingsmiddel. Het brengt de jonge architect al in de eerste twee praktijkjaren met de volle breedte van het vak in aanraking. Wel is het nodig dat mentor en jonge architect niet alleen vooruit kijken maar ook kritisch terugblikken of de beoogde leereffecten in het voorafgaande half jaar wel bereikt zijn. Het PHP is een effectief middel om het leertraject op het bureau vast te leggen. De inhoud verschuift over het algemeen van voorbereiding in het eerste jaar naar uitvoering in het tweede jaar. De PHP's worden tijdens de bureaubezoeken besproken. Terugkoppeling is noodzakelijk.

Het bijhouden van een logboek daagt de jonge architect uit. Hiermee legt hij of zij op een persoonlijke manier de ervaringen gedurende het Experiment vast en doorloopt daarmee bewuster het beroepservaringstraject. Het logboek verkeert nog in de conceptfase. Dit moet nog nader worden uitgewerkt, bijvoorbeeld als toetsingsmiddel van het leerproces.

Het curriculum van het gemeenschappelijk programma voor het eerste jaar is op hoofdlijnen goed opgebouwd, maar kan op een aantal onderdelen worden aangescherpt. Dankzij het Experiment zijn diverse netwerken ontstaan, die voor de kwaliteit van de beroepsuitoefening van blijvend belang kunnen zijn.

In het najaar van 2006 wordt door Onderzoeksinstituut OTB een evaluatie van de eerste editie van het Experiment gemaakt, op basis van vragenlijsten aan mentoren en deelnemers. De belangrijkste conclusie is dat de beroepservaringperiode een goede aanvulling op het reguliere onderwijs is. Het voorziet in een behoefte. OTB geeft daarbij eerste aanzetten voor de verbetering van een beroepservaringprogramma als onderdeel van de Wet op de Architectentitel.

De eerste editie (2003-2005) en de evaluaties leiden tot aanpassingen in het programma voor de tweede lichting van het Experiment, dat in januari 2007 van start gaat. Zo is het gemeenschappelijke programma gelijkgetrokken met de bouwfases in het bureautraject, zijn enkele programma onderdelen gebundeld en nieuwe thema's (zoals bestekken) toegevoegd. Ook zijn regiegroepen ingevoerd. Kleine groepen deelnemers hebben hierin meegedacht over het gemeenschappelijke programma, teneinde dit goed te laten aansluiten bij de bureautrajecten. De bureaubezoeken zijn teruggebracht naar eenmaal per twee jaar. De bureaubezoeken wezen uit dat het voor veel deelnemers lastig is om in twee jaar in de bouwvoorbereiding- en uitvoeringsfase voldoende ervaring op te doen. Dit komt doordat veel bureaus alleen indirect bij uitvoering betrokken zijn of omdat projecten soms stil zijn komen te liggen.

In de zomer van 2007 vindt in opdracht van het Stichting BE-JA een intern onderzoek plaats naar de eindtermen van het Experiment op basis van de DNR-standaard taakomschrijving. In 2005 is door Bond Nederlandse Architecten (BNA) en de Organisatie van advies- en ingenieursbureaus (ONRI) 'De Nieuwe Regeling 2005 – Rechtsverhouding opdrachtgever-architect, ingenieur en adviseur (DNR 2005)' uitgebracht. Onderdeel van deze regeling is de Standaard Taak Beschrijving (DNR-STB 2005-9). Hierin zijn de taken van de

verschillende partijen in de fasen van het ontwerp- en bouwproces benoemd.

De inzichten die hieruit ontstaan en de ervaringen van de tweede editie (2006-2007) leiden opnieuw tot een aanscherping van het programma en een eerste formulering van eindtermen. Verder is het onderdeel 'uitvoering' in het gemeenschappelijk programma verbeterd en zijn enkele richtlijnen opgesteld voor het logboek en het eindgesprek. Jonge architecten moeten hiermee aantonen dat zij daadwerkelijk de vier bouwfases doorlopen hebben.

De derde editie van het Experiment gaat in maart 2008 van start. Naast de 'Randstadgroep' van 45 jonge architecten wordt een dependance Zuid geopend om het programma meer capaciteit en landelijke dekking te geven. Deze groep staat onder leiding van Jeroen van de Ven en Janneke Bierman. Hieraan doen 20 jonge architecten uit de zuidelijke provincies mee. Met de komst van de dependance verandert de organisatiestructuur van het Experiment. Het gaat nu om twee parallelle groepen vanuit één centraal beleidsprogramma en bestuur. Met deze nieuwe organisatievorm wil het projectbureau anticiperen op en experimenteren met de implementatie van een verplichte beroepservaringperiode als onderdeel van de Wet op de Architectentitel. Hiervoor moet het programma in de toekomst voor een grotere groep jonge architecten toegankelijk zijn.

Eindtermen beroepservingsperiode

Het doel van de beroepservingsperiode is jonge architecten uit te rusten met een beter inzicht in de ontwerp- en uitvoeringsprocessen en hen voor te bereiden op een volwaardige vakuitoefening. Het is belangrijk de integrale rol van architect te kennen en te leren beheersen. Het didactisch model van mentorschap speelt hierbij een cruciale rol. Naast praktische en technische aspecten van de vakuitoefening is het de mentor die de jonge beroepsbeoefenaar de maatschappelijke en culturele dimensie van de vakuitoefening in de praktijk moet bijbrengen. De architect is niet alleen een technische teamspeler, maar heeft ook een verantwoordelijkheid naar de samenleving, die moeilijk meetbaar is in de vorm van eindtermen. Van een architect mag worden verwacht dat hij of zij kundig is in alle fasen van het ontwerp- en bouwproces. Het Experiment hanteert daarbij het volgende overzicht van de leerdoelen.

Oprachtverlening

In de beroepservingsperiode komen jonge architecten in aanraking met de relevante aspecten van acquisitie, opdrachtverlening en contractvorming. In toemende mate is de opdrachtfase ook het begin van een project. Jonge architecten maken kennis met de verschillende vooronderzoeken die nodig zijn voordat de opdrachtverlening plaatsvindt.

— *Kennis van en inzicht in het zelfstandig opdrachten verwerken en hiervoor een strategie leren ontwikkelen.*

— *Kennis van en inzicht in selectieprocedures, zoals Europese selecties, rechtstreekse procedures, de stadia, de rolverdeling, de criteria en de toetsing. In staat zijn om een selectie te kunnen voorbereiden (visieontwikkeling) dan wel aan een selectie deel te nemen.*

— *Inzicht en vaardigheden in het uitvoeren haalbaarheidsonderzoeken.*

— *Kennis van en inzicht in programma's van eisen. In staat zijn om over programma's van eisen te kunnen adviseren en deze te beoordelen op haalbaarheid. In staat zijn om een PVE te vertalen naar een ontwerp. In staat zijn tot het verwerken van programmatische wijzigingen in het ontwerp.*

— *Kennis van en inzicht in budgetten en budgetbewaking, in relatie tot het programma van eisen en de kwaliteitprijsverhouding.*

— *Kennis van en in staat zijn om contractonderhandelingen te voeren.*

— *Kennis van het bouw- en architectenrecht (rol en positie architect, SR/DNR, auteursrecht, claimcultuur, verzekeringen en rechtsbijstand).*

Ontwerp

In de beroepservingsperiode leren jonge architecten over het (mede)ontwikkelen van ideeën en alternatieven, binnen de gestelde kaders van constructie, installatie, bouwtechniek, uitvoerbaarheid en kosten. Zij weten deze uit te werken als integraal onderdeel van een ontwerp.

— *Kennis van en inzicht in ontwerpen in een stedenbouwkundige context. In staat zijn tot het maken van een structuurontwerp.*

— *Kennis van en inzicht in bouwtechnieken en -tekeningen voor het ontwerp (constructie, installatie, bouwfysica). In staat zijn tot communicatie en afstemming over adviezen op het gebied van bouwfysica, installaties, constructie en geotechniek. In staat zijn om alle bouwdisciplines (bouwfysica, constructie, installatie en dergelijke) te integreren in het ontwerp (integraal ontwerpen).*

— *In staat zijn tot het geven van projectpresentaties voor opdrachtgevers, welstandscommissies, vergunningverleners en andere betrokkenen, zowel mondeling als schriftelijk.*

— *Kennis van en inzicht in wettelijke randvoorwaarden, bouwbesluit en benodigde vergunningen.*

In staat zijn om volgens het bouwbesluit te ontwerpen.

— *Kennis van en inzicht in gemeentelijke procedures (welstand, bouwvergunningen, bestemmingsplannen).*

— *In staat zijn om een eigen ontwerp te materialiseren, het opzetten van materiaal- en kleurenstaten en het opzetten van principedetailering, passend bij de ontwerpuitgangspunten.*

— *In staat zijn om de werkzaamheden binnen gestelde urenbudgetten te verrichten.*

Bouwvoorbereiding

In de beroepservingsperiode leren jonge architecten over verschillende aspecten van de bouwvoorbereiding. Het doel daarvan is juiste afwegingen te leren maken tussen de eisen en wensen van de opdrachtgever(s) en gebruiker(s) en de maatschappelijke en culturele belangen. Deze afwegingen moeten worden gedaan binnen de context van budgetten, normen, regels en uitvoeringstraditie en met inachtneming van de belangen van de organisatie waarbinnen de ruimtelijke ontwerper werkzaam is (bureau-imago, signatuur, urenbudgetten en dergelijke).

— *Jonge architecten leren effectief te communiceren met alle teamspelers in het proces, zoals constructeur, installatieadviseur en de adviseurs van de overige disciplines. Onderdeel daarvan is het communiceren met specialisten op het gebied van bouwvoorschriften en bouwregelgeving.*

— *In staat zijn om te communiceren met specialisten op het gebied van bouwregelgeving en zo nodig kunnen ontwikkelen van alternatieven om een ontwerp haalbaar te maken.*

— *Kennis van, inzicht en vaardigheid in het uitwerken, detaileren en materialiseren van het eigen ontwerp tot een technisch ontwerp.*

— *Kennis van en inzicht in begroten en kostenbewaking van een ontwerp, in relatie tot de bouwmethodiek en materiaaltoepassing, meer- en minderwerk en dergelijke.*

— *Kennis van EPC- en milieueisen ten aanzien van het ontwerp.*

— *Kennis van bestekken en hoeveelheidstaten. In staat zijn tot het opstellen en afstemmen van bouwvoorbereidingstekeningen en het begeleiden van bestekschrijvers en de controle daarvan.*

— *Inzicht in het aanbestedingsproces en kennis van samenwerkingsvormen met aannemers (onder meer bouwteams, Design & Construct).*

Uitvoering

In de beroepservingsperiode maken jonge architecten kennis met de uitvoering. Zo verwerven zij kennis over de uitvoering van ontwerpen en kunnen zij hiermee rekening houden bij het ontwerpen. De uitvoering van een ontwerp vereist kennis over de bij de realisatie betrokken partijen, het bijbehorende krachtenveld en de verschillende rollen die hierin voor de ruimtelijk ontwerper bestaan.

— *In staat zijn tot het sturen van aanpassingen na aanbesteding en tijdens uitvoering.*

— *Kennis van uitvoeringsaspecten en knelpunten. Kennis van bouwmethodieken: relatie tussen ontwerp, uitvoering en bouwplaats.*

— *Kennis van afbouwaspecten: componenten en flexibiliteit, installaties en bouwvolgorde.*

— *Kennis van en inzicht in uitvoeringsplanningen.*

— *Kennis van bouwgeleiding: (esthetische) directievoering en controle van tekeningen van aannemers en derden, toezicht, opleveren, nazorg.*

Proces & vakuitoefening

Jonge architecten moeten inzicht hebben verkregen in de algemene, bedrijfskundige en juridische aspecten van het architectenberoep en de rol van de architect in de maatschappij en het omringende culturele veld.

— *Kennis van projectmanagement en planningsmethoden. In staat zijn tot het analyseren en bewaken van projectrisico's als tijd en geld.*

— *Inzicht in office & designmanagement en bureauorganisatie. Opzet, organisatie en omgeving van een bureau en de kenmerken van een projectorganisatie.*

— *Kennis van en inzicht in onderzoek op architectenbureaus als onderdeel van een innovatieve ontwerppraktijk.*

— *Vaardigheid in vergaderen, overleggen (met opdrachtgever(s) en gebruiker(s), instanties, specialisten), onderhandelen met aannemer(s), beoordelen van en opereren in conflictsituaties, samenwerken in projectteams. In staat zijn tot het voeren van correspondentie.*

— *Inzicht in de maatschappelijke positie van de architect.*

TOE KOMST

Inwerkingtreding WAT

Het wetsvoorstel tot wijziging van de WAT bevat een aantal onderdelen. Enkele daarvan kunnen vrijwel direct na plaatsing van de wet in het Staatsblad in werking treden. Deze zijn de introductie van de bij- en nascholingsregeling voor stedenbouwkundigen, tuin- en landschapsarchitecten en interieurarchitecten.

Andere onderdelen treden later in werking. Dat gaat onder meer om de gelijkschakeling van het opleidingsniveau van interieurarchitecten met dat van architecten, stedenbouwkundigen en tuin- en landschapsarchitecten (tot MA-niveau) en de zogeheten cross over regeling. Die regeling moet het mogelijk maken dat bijvoorbeeld een bij het Register ingeschreven architect ook mag worden ingeschreven als stedenbouwkundige, als hij of zij op dat gebied lange tijd intensief werkzaam is.

Inwerkingtreding tweejarige beroepservaringperiode

Onder het voorbehoud dat de wijziging van de wet per 1 januari 2011 van kracht wordt, gaat de regeling voor het doorlopen van een beroepservaringperiode in 2012 in. Dit heeft echter niet tot gevolg dat de regeling ook met onmiddellijke ingang geldt voor degenen die op dat moment de studie volgen. Dit komt doordat in het wetsvoorstel een overgangsregeling is opgenomen. Deze houdt in dat de regeling beroepservaring nog niet van toepassing is op degene die het getuigschrift behaalt in het jaar waarin de regels worden bekendgemaakt of in de twee daaropvolgende jaren. Ook geldt de regeling vanzelfsprekend niet voor degenen die al in het register zijn ingeschreven.

De verplichte beroepservaringperiode geldt dus alleen voor degenen die het getuigschrift voor een master na 1 januari 2015 behalen.

	Fasering Wet op de architectentitel (WAT)	Fasering Regeling beroepservaringperiode	Traject universitaire studie (voorbeeld)
2009	<ul style="list-style-type: none"> — Aanbieding aan Tweede Kamer (juli 2009) — Behandeling door Tweede Kamer (najaar 2009)	<ul style="list-style-type: none"> — Voorbereiding door projectorganisatie WAT	<ul style="list-style-type: none"> — Startstudie BA-fase (september 2009)
2010	<ul style="list-style-type: none"> — Afronding behandeling door Tweede Kamer (voorjaar 2010) — Behandeling Eerste Kamer (voor/najaar 2010) — KB door Minister VROM m.b.t. inwerkingtreding (per 1 januari 2011)	<ul style="list-style-type: none"> — Voorbereiding door projectorganisatie WAT	<ul style="list-style-type: none"> — BA
2011	<ul style="list-style-type: none"> — Inwerkingtreding WAT (per 1 januari 2011)	<ul style="list-style-type: none"> — Besluitvorming over conceptregeling door Architectenregister	<ul style="list-style-type: none"> — BA
2012		<ul style="list-style-type: none"> — Goedkeuring regeling door Ministers van VROM, LNV en OCW — Bekendmaking Regeling beroepservaring door Architectenregister met overgangsperiode	<ul style="list-style-type: none"> — Afronding BA-fase (juni 2012) — Start MA-fase (september 2012)
2013		<ul style="list-style-type: none"> — Overgangsperiode	<ul style="list-style-type: none"> — MA
2014		<ul style="list-style-type: none"> — Overgangsperiode — Einde overgangsperiode op 31 december 2014. Studenten die hun studie op uiterlijk 31 december 2014 afronden, kunnen nog zonder verplichte beroepservaring in het register.	<ul style="list-style-type: none"> — Afronding MA-fase en getuigschrift (juni 2014) — Inschrijving in Architectenregister (verplichte beroepservaringperiode geldt nog niet).
2015		<ul style="list-style-type: none"> — Start verplichte beroepservaringperiode (per 1 januari 2015)	<ul style="list-style-type: none"> — Start verplichte beroepservaringperiode (per 1 januari 2015)

Informatie over fasering WAT en Regeling Beroepservaring en het opleidingstraject via een universitaire studie (prognose)

Academies van bouwkunst

De Academies van Bouwkunst kenmerken zich doordat in hun opleiding plaats is ingeruimd voor de beroepspraktijk. Daardoor zijn studenten die met goed gevolg een opleiding aan een academie afsluiten in de regel beter dan TU-studenten toegerust op de praktische eisen aan een beroepsbeoefenaar. De vierjarige opleiding aan de academies kent een binnen- en een buitenschools lesprogramma. Het buitenschoolse curriculum realiseert de student met zijn of haar werk gedurende de opleidingsperiode in de beroepspraktijk. Met dit lerend werken verdient hij of zij de helft van de benodigde studiepunten. Het binnenschoolse lesprogramma van de Academies van Bouwkunst heeft betrekking op de disciplines architectuur, stedenbouw en tuin- en landschap.

Het wetsvoorstel heeft de mogelijkheid van een algemene vrijstelling voor afgestudeerden aan de Academies van Bouwkunst. Indien althans de inrichting van het buitenschoolse curriculum qua niveau en mentorschap vergelijkbaar is met de inrichting van de tweejarige beroepservaringperiode.

Om deze afstemming zo efficiënt en snel mogelijk te laten verlopen, is het de bedoeling de onderwijsinstellingen te betrekken bij de voorbereiding van de inrichting van de tweejarige beroepservaringperiode. Het Bureau Architectenregister besluit tot die vrijstelling. Het besluit kan per academie en per opleiding worden genomen en geeft aan welke startdatum van de studie bepalend is om onder het besluit te vallen.

Vorbereiding regeling

De Stichting Bureau Architectenregister (SBA) is door de minister van VROM aangewezen om samen met andere partijen uitvoering te geven aan de beleidsvoornemens, waaronder de regeling beroepservaring. De rijksbouwmeester heeft SBA verzocht daarvoor een projectgroep in het leven te roepen. SBA heeft voormalig rijksbouwmeester Kees Rijnbouts benoemd tot voorzitter van de projectgroep. Deze projectgroep WAT is verantwoordelijk voor:

— het opstellen van een plan van aanpak waarin de in het wetsvoorstel vervatte maatregelen inhoudelijk, organisatorisch en financieel worden ingevuld;

— het opstellen van projectplannen, begrotingen, plannings en opdrachtformulering aan werkgroepen en prioriteitsstelling ter uitvoering van het plan van aanpak;

— het opstellen van een communicatieplan dat de beroepsgemeenschap moet informeren over de in het wetsvoorstel voorziene kwaliteitsversterkende maatregelen en daarvoor binnen de beroepsgemeenschap voldoende draagvlak creëert.

Een belangrijke taak van de projectgroep is de voorbereiding van de regeling beroepservaring. Deze regeling zal duidelijkheid geven over het niveau van kennis, inzicht en vaardigheden waarover iemand die de beroepservaringperiode heeft doorlopen tenminste moet beschikken, de inrichting van deze periode en de wijze waarop het wordt afgesloten. Daarnaast zal de rol van de mentor verder gedefinieerd worden en een trainingsprogramma worden ontwikkeld. Ook zal er een voorziening komen voor conflicten tussen de mentor en de jonge architect. Verder worden de voorwaarden aangegeven waaronder een gehele of gedeeltelijke (individuele) vrijstelling kan worden verkregen.

In de tussenliggende periode blijft het Experiment zijn pionierswerkzaamheden op dit gebied voorzetten. In het voorjaar van 2010 start een nieuwe lichting voor jonge architecten, uitgebreid met jonge stedenbouwkundigen en tuin- en landschapsarchitecten. Tegelijkertijd worden de mogelijkheden voor een beroepservaringperiode voor jonge interieurarchitecten onderzocht.

**GEEF ONS NOG ENKELE JAREN,
DE ARCHITECTEN VAN NAAM EN FAAM ZITTEN DAN OP HUN
ZUID-FRANSE TERRASSEN, EN HIER,
HIER ZIJN SLECHTS NOG ARCHITECTEN OPGELEID**

TOT ESTHETISCH ADVISEUR

**HET EXPERIMENT SCHEPT DE KANS JUIST TEGEN
DEZE VERSCHRILING IN TE GAAN.**

OPDRACHTGEVERS WETEN VAAK NIET WAT ZE WILLEN.

**ALS
ARCHITECT
HELP JE
DAARBIJ**

DAT IS EEN BELANGRIJK ONDERDEEL VAN JE VAK.

Deze publicatie is tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van de Stichting Beroepservaring Jonge Architecten en Stedenbouwkundigen (BE-JAS)

Tekst

Janneke van Bergen
Henk Döll
Guus Enning
Arjan Hebly
Maartje Lammers
Anja Verdonk

Tekstredactie

De TekstGroep, Delft

Ontwerp

almost Modern, Rotterdam

Druk:

De Nieuwe Grafische, Rotterdam

Papier:

Munken Pure
Munken Polar
Novatech Satin

Beeldmateriaal:

Jasper Druifven
Guus Enning
Katja Hogenboom
Femke Kamp
Nicoline Kok
Jorrit van de Laar
Charlotte Trip
Marina de Vos
Anja Verdonk

Den Haag, januari 2010

De redactie heeft toestemming gekregen de quotes te publiceren. Enkele quotes vinden hun oorsprong in één van de eerdere edities van de verslaglegging van het Experiment. Indien ondanks alle naspeuringen naar eventuele rechthebbenden van beeldmateriaal nog anderen menen zekere rechten te kunnen doen gelden, wordt hen verzocht contact op te nemen met de uitgever.

Bestuur Stichting BE-JAS

Jo Coenen - voorzitter
Henk Döll – secretaris
Steef Luijten - penningmeester
Dirk Sijmons
Gerrit Schilder

Projectbureau Beroepservaring Jonge Architecten

www.het-experiment.nl

ISBN

978-94-90669-01-0

HET EXPERIMENT IS

NAAST EEN GESLAAGDE POGING OM WAT DIEPER EN VERDER TE MOGEN KIJKEN IN DE ARCHITECTENWERELD, OOK EEN GOEDE OPSTAP NAAR EEN KLEIN EERSTE NETWERK. DIT HELPT OM VAN ONS ALLEN SUCCESVOLLE ARCHITECTEN TE MAKEN.

**IK REALISEER ME INMIDDELS HOE BELANGRIJK
CONTACTEN MET DE KLANT ZIJN, DAT JE**

**CONSTANT
VOORUIT
MOET
DENKEN**

OM OP TIJD VOLDOENDE WERK TE HEBBEN.

Janneke van Bergen
Henk Döll
Guus Enning
Arjan Hebly
Maartje Lammers
Anja Verdonk